

JÓZSEF CSÁSZÁR

Tragoedia öt felvonásban

Írta:

Szász Károly

Személyek

II. JÓZSEF császár. Előbb gróf Falkenstein név alatt.

KAUNITZ herceg, első minisztere.

LASCY tábornagy.

GALÁNTHAY MIKLÓS magyar herceg.

GHYMES MIKLÓS gróf, magyar főúr.

RSY LAJOS gróf }
} főispányok

DETRÉK RY PÁL gróf, ifjú főúr }

SZÉCSY PÉTER gróf, Ilona testvérbátyja.

ROSENBERG gróf }

MEERSTROM báró } udvaroncok.

DALLER báró }

GUARIN, a császár háziorvosa.

GÜNTHER, a császár magántitkára.

ELSŐ TITKÁR.

MÁSODIK TITKÁR.

ELSŐ NEMES.

MÁSODIK NEMES.

HARMADIK NEMES.

HÓRA, oláh jobbágy, utóbb lázadó főnök.

SZALISZ. Kicsapott katonatiszt, Hóra cimborája.

UDVARMESTER }

KOMORNYIK }
} Szécsy grófné nél.

HAJDÚ }

JUON vén oláh cseléd }

VADÁSZ gróf Falkenstein kíséretében.

FUTÁR.

SZÉCSY ILONA grófné .

THURN grófné.

KHEVENHÜLLER grófné.

ELIZ, a Lascy húga.

KOMORNA Szécsy grófné nél.

EGY HÖLGY.

Magyar urak. Polgárok. Nép.

Vendég urak és hölgyek.

Parasztok.

Oláh lázadók.

ELS FELVONÁS

Els jelenés: *Magyarország egyik felső megyéjében.*

(Erdő szél. A háttérben fűrészi a kastély látszik. Oldalt szántóföldek. Munkások. Hajdú, a munkásokra felügyelve, kővön ül s pipázik. – József, mint gróf Falkenstein, vadászruhában j. Vele gróf Rosenberg, színtűgy és Vadász.)

JÓZSEF

Ki e vár?

VADÁSZ

A Szécsy grófoké,

Felséges úr.

JÓZSEF *(célzással intve a hajdú felé)*

Ügyetlen.

VADÁSZ

Jaj, bocsánat,

Nagyságos úr! – tán nem hallotta meg –

JÓZSEF

Igaz, hogy annak kisebb gondja is

5 Nagyobb. Mi g ggel ül s pipázgat itt!

Királynak, – mit! királynál is nagyobbnak

Vélvén magát: hogy egy csoport szegény

Parasztnak parancsol, s hátaikból

Akár szíjat hasíthat! – Nyomorult

10 Nép nyomorultabb re! *(a hajdúhoz lép)*

Földi, héj!

HAJDÚ *(félvállról)*

Mi tetszik?

ROSENBERG

Állj föl legalább, paraszt!

– Úrral beszélj.

HAJDÚ

A nagyméltóságú gróf

Az én uram; a német urakat

Nem ismerem.

ROSENBERG

Goromba pór!

JÓZSEF

Ne bántsod.

15 S honnan tudod, hogy németek vagyunk?

Nem jól beszélek magyarul?

HAJDÚ

Elég

Jól, én megértem.

JÓZSEF

Mégis, mely okon

Vélsz németeknek?

HAJDÚ *(bajuszát kedvteléssel pederve)*

Hát, csak gondolom.

JÓZSEF

Bajuszra nézsz, s amért az nincs nekünk:

20 Németnek állítsz? Hja, elég magyar

F úrt találsz az udvarnál s a honban,

Ki színtoly síma ajku, mint magam.

HAJDÚ

Én nem tudom, van-é? de annyi szent:

Hogy síma száj csak németnek való.

25 A magyar ajka durvább, jó uram.

Bajusz alól a szó másképp esik ki.

Plundrához illik a bajusztalan száj.

Az én uram, a nagyméltóságú gróf

Bajusszal alszik a ravatalon.

30 Az ifju úr, – ejh, arról ne beszéljünk!
 Az én uram: a koporsóban is,
 Halva is, csak a nagyméltóságú gróf!
(szemét törli)
 JÓZSEF
 Gyászravatalt, koporsót említesz,
 Jó ember és köny t törölsz szemedb l?

35 Ki a halott?
 HAJDÚ
 Nem tudják kelmetek?
 Hol voltak? Hát a nagyméltóságú gróf,
 Az öreg Szécsy gróf. Tegnap hunyá
 Be a szemét. Csak tegnap, – ámdé rég
 Már nem tud a világról. Hallom, azt
 40 Mondják: be jól járt! – s én is azt hiszem.
 JÓZSEF
 S miért?
 HAJDÚ
 Ne lássa ezt a rossz világot,
 Isten nyugossa! – Jobb fekünni most
 Az oly magyarnak! mert a holt szemet húny,
 Mire az él nem húnyhat szemet.
 JÓZSEF *(magában)*

45 Hát Szécsy halva? Nagy magyar, kemény
 Nyakú volt, hallom. A végs magyar
 Talán, ki még anyámnak ellenállt,
 Mint sziklak , olvasztó napsugárnak.
 S az utolsó magyar ha volna, mint
 50 Én értem azt: nem bánám! Büszke nép,
 De büszkesége kincsét sz kkezün
 Elzárja, hogy kamattalan hever.
 Magának üdv, nem hasznos senkinek,
 Másképp lesz ez még! *(fenn)*
 S Szécsy hát halott?

55 Héj, hallod-é? Övé volt mind e föld.
 S a pórsereg, mely ott szánt?
 HAJDÚ
 Mind? – De még
 Százannyi. A nagyméltóságú gróf
 Sok földnek volt ura.
 JÓZSEF
 Most néki is
 Hat lábnyi jut; – elég, hogy eltemessék!
 60 Nagy büszke úr volt, s oly lett, mint a pór.
 Az úr s a pór – por volt s porrá leszen.
 S ti, míg uratok halva fekszik a
 Ravatalon: ti szánttok, vettek itt?
 Gyászünnepet nem szentel-é a nép
 S a föld is, annyi nép és föld urának?
 HAJDÚ
 Uram, a munka sürg s. Az uraság
 Meghalni ráért; a paraszt nem ér rá
 Pihenni. Jobbágy s marha, egyaránt
 Húzzák a jármot víg vagy gyász-napon.
 JÓZSEF

70 Lám, ez a jó rend, gróf úr, a világrend!
 Melyet megszokva oly jónak talál
 Az uri ember! – S igazán, mi más
 A nép, a jobbágy: mint barom; melyen
 Ha rest, ha fáradt, vagy nem bírja már
 75 A bús ígát: segít az ösztöke!
 J jön barátom, kísértsük meg egyszer:
 Nehéz-e az az eke szarva –?

ROSENBERG

De –

JÓZSEF

80 Ej, semmi de! – Chinában minden évben
Nagy ünnepnap van egyszer, és a császár,
A Menny fia, saját magos kezével
Fogván az eke szarvát, szánt; ha csak
Egy félbarázdát is – de szánt. Van-é
Valami tisztosb, mint az ekevas?
Van egy; a munkás verítéke! – J jön.

(indul)

HAJDÚ

85 Hová, uram?

JÓZSEF *(kalapját leveszi)*

Engedd meg, nemzetes

Hajdú, nekünk: hogy egy barázda hosszat
Az ekeszarvát tartsuk.

HAJDÚ

Ej, nem ért

Az úr ahoz!

JÓZSEF

Oly nagy kárt nem teszek,

Hogy meg ne téríthessem. – Fogd.

(József hirtelen el.)

HAJDÚ *(lekapja kalapját)*

– Arany!

90 Miféle úr ez, hogy ilyesmiben
Teljék a kedve s arannyal fizesse
Hóbortos kedvtelésit!
Úgy látszik több a pénze, mint esze.

ROSENBERG

Halgass, goromba.

HAJDÚ

Már miért? hiszen

95 Csak az igazat beszéltem. – Hát az úrnak
Nincs kedve egy barázdát szántani
Ily taksa mellett? én megengedem,
Akár egész d l t! – A társa, lám
Már a borozda végén jár. Pedig
100 Jól áll kezében az eke, ugyancsak!
Mer nevettség!

ROSENBERG

Hallgass, vakmer !

Eh! – nem tudod, ki az!

HAJDÚ

Egy német úr

Kinek szántáshoz kedve jött, mivel
Ilyet se látott még soha. Nos aztán?

ROSENBERG

105 Te! jaj! –

HAJDÚ

Mi lelte? kólikája van,

Hogy úgy tipeg s fogát csikarja? Mi?

JÓZSEF *(A színpalot mögül.)*

Gróf úr! kegyedre várok. Nézze csak,
Már második borozdán fordulok.
Nem j ?

ROSENBERG

Poros lesz, félek, a cip m.

JÓZSEF *(nevetve)*

110 S t a tenyere is. Igaz! maradjon. *(El.)*

ROSENBERG

Mit ér meg ember! egy hét óta ennyi

Csodás kalandot! Mióta a világ:
 Ember nem ért ilyesmit! Végre is
 Terhemre van. Jó, étvágy készít nek,
 115 Megízélni, mint a káviárt:
 De rendes étkül! Szörnyűség: – gyalog
 Naponta öt-hat órát; – éjszaka
 Rossz szalmazsákon hálni, mely zörög
 S mindenfel l szúr (s hogy tud rajta mégis
 120 Alunni! meg se fordul reggelig!)
 S az ételek: – reggelre tej, belé
 Aprítani rozskenyér! Ebédre hús,
 Bab, kása, néha – pfuj – turóscsusza,
 Rántotta; hol ha mit találni! soha
 125 Egy kis gelée, vagy dessert, semmi cr me.
 Ki látta ezt? – Hej, Antal, tetszik-é
 Neked ez élet?
 VADÁSZ
 Jaj, gróf úr, ha szólni
 Mernék. –
 ROSENBERG
 Na szólj csak.
 VADÁSZ
 Otthon a kapus
 S a kályhaf t sokkal jobban él
 130 Mint most mi, és a felsé –
 ROSENBERG
 Csitt. Igaz
 De nagysága így akarja.
 HAJDÚ
 No –
 Talán kifáradt már a német úr,
 Mert visszatart. Mi ez? jobbágyaim
 Csoportosan kísérik! Hé, paraszt!
 135 Munkára vissza! meglátnám, ki mer
 Távozni fogatától.
(József a parasztoktól kísérve j .)
 JÓZSEF
 Ej, barátom,
 Ne tiltsd meg ket, hadd kövessenek,
 A megszokott dolog nem oly nehéz bár
 Nekik, miképp szokatlannak, nekem –
 140 Hadd nyerjenek pár percnyi sz netet.
 Barátim, a kéz gyöngé, feltöré
 Az ekeszarva; nektek, boldogok! –
 Jó s szép a munka, s majd habzó vetés
 Aranykalász s dús szem mutatja, mit
 145 Dolgoztatok; s az ország s népe áld!
 Csak rossz, s rideg szív költi a kenyért
 Anélkül: hogy munkátok áldaná.
 De áldásban s kenyérben nékem is
 Lesz egy parányi részem köztetek, most,
 150 S ha majd jöv re szegtek a kenyérb l
 Kicsinyeiteknek, mondjátok nekik:
 „Tudd meg, fiacskám: e kenyér alá
 A császár is segíté szántani!”
 MIND *(kötör bámulatta)*
 A császár!
 JÓZSEF
 Pszt! a szó kimondva van
 155 És mégse bánom. Másnak ismeretlen:
 Bajtársimnak felfödém magam!
 Hajdú, te vedd ez erszényt s oszd ki úgy,
 Hogy jusson mindeniknek; amelyik

160 Sokgyermek : hát kettesével is –
 Marad bel le néked is. S ha majd
 Eszedbe jut, hogy a pálcád alatt
 Császár is áll a egykor, jusson az is
 Eszedbe: hogy a jobbágy sem barom,
 És bánj szelíden embertársaiddal –
 165 Fiaim, menjetek, a munka vár.
 MIND
 Éljen a császár! a mi jó atyánk!
 JÓZSEF
 Csak menjetek.
 MIND
 Éljen kegyes atyánk!
(Hajdú, a paraszttal el.)
 ROSENBERG
 Felség!
 JÓZSEF
 Hibáztam? Szidjon meg, Rosenberg!
 De nem bírtam magammal. E szegény
 170 Nép sorsa meghiúsult. Nekik soká
 Vigasztalás lesz rá gondolni, hogy
 Munkájukat a császár is megosztá,
 Mivel nemes, s dics nek tartja azt,
 Mi sok szemében megalázza ket,
 175 S barmok sorába helyezi. Az barom,
 Ki készbül él, ki munkát nem becsül
 S vagy kényszerítve huz csak bús igát, vagy
 Harapja ingyen, mi el tte áll.
 Szegény, szegény nép! én nekik vigaszt
 180 Akartam adni nekik; elhítenni, hogy
 Munkátok szebb, mint amilyen sulyos:
 Ámbár hazudtam, ég bocsássa meg!
 De csak legyek valóban, ami most
 Névvel vagyok csak: császár, – fogadom,
 185 Országainkban nem leend tovább
 Földhöz kötött; kipányvázott, barom
 Gyanánt a munkás pór; is szabad
 S ember legyen, mint mind a többi nép!
 – Err l elég; – gróf Falkenstein vagyok
 190 Megint. S most merre tartsunk? – Tudja mit?
 Itt a paraszttal dolgozám, de föl
 Egyébbre van most a kastélyba' szükség:
 Vigaszra; mert a grófi vár ura
 Ravatalon van. Nem mennék-e föl,
 195 A keresztyéni részvét egy szavát,
 Könnyét, ne vinn k gyász ravatalához?
 Hej hajdu! –
(Hajdú, j .)
 A nagyméltóságú gróf
 Ravatalánál kik a gyászolók?
 Van-é fia? leánya? Özvegye?
 HAJDÚ
 200 Grófnénk, sok éve elhalt; – egy fia
 – Az ifju gróf, – megkövetem, – a császár
 Szolgája, major. – A halott fölött
 Csak egy leánya gyászol, a kegyelmes
 Ilona grófné.
 JÓZSEF
 Hallja ezt, Rosenberg!
 205 Egy elhagyott lány, kinek senkije,
 Vigasztalója, nincs: mivel nekünk
 Szolgál a bátyja. Vigasztalni t:
 Ránk vár a kötelesség. Föl, hamar!

Percet se késsünk.

ROSENBERG *(féle)*

Ezt már szívesen!

210 Legalább jó ebédhez juthatunk. *(Mind el.)*

Második jelenés: *Ugyanott.*

(Terem a Szécsy-kastélyban. Képek, tükrök stb. Hátul utánnok az udvarmester.)

gyásszal bevonva. József, gróf Rosenberg j nek.

JÓZSEF

Minden sötét itt és gyászol. A fal is

Fölvette ím lakói bánatát,

S ha nem csalódom, mind valódi bú,

Nem csak csinált gyász. A vén Szécsynek

215 Ez szép sirirat. – Nos, mit mond Rosenberg,
Mitev k legyünk?

ROSENBERG

Ha szólanom szabad:

Itt nincs is miért maradjunk. Láttuk a

Ravatalon a holtat, gyászoló

Lányát, cselédit, a száz fákllyafényt

220 És füstí fátlyát. Mindent, ami csak

Volt látható. De egy hangot se hallánk,

Mely üdvözölne vagy marasztana.

JÓZSEF

S ez sérti önt? Ah, el zékenyebb

Udvariságra számolt? A valódi

225 Bútól ne várjon azt. A ravatalnál

Földig borúlva, mély, nehéz imában,

Arcát a gyászfödött lépcs re nyomva:

Látá a hölgyet? - A holt lánya az,

A vár úrn je most. Azt várja ön,

230 Hogy fölgorjék apja tetemét l;

S nyájas mosollyal, mint jó házin höz

Illik: siessen üdvözölni Önt?

ROSENBERG

Óh, mentsen ég! ellenkez leg: azt

Mondom: ne is zavarjuk bánatát!

235 Menjünk tovább egy házzal!

JÓZSEF

Látta-é

Mily lábhegyen simultam én is át

A termen, és egy szót sem engedek

Se másnak, se magamnak, – nehogy e

Keservest fölriasszam, aki mint

240 Viharban eltépett felh -darab,

Leejtve, buba mártva lenni látszék.

Ki akarná zavarni t? – ki merné?

Fájdalma szent. De várjuk el, ha majd

Könyázott, néma arcát fölemeli,

245 S a reszket ajk és a mély érzelmü szem

Vigasztalást kér – (szót se szólva bár):

A föld porában s fenn a csarnokokban

Csak szenvedés. A fájdalomnak el nem

Lehet kobozni szent jogát. Mi boldog:

250 Vigaszt ki *adhat*, s nem kell *kérnie*.

Talán ma ily szerencse vár reánk –

Tehát maradjunk.

(Rosenberg némán meghajol.)

Udvarmester ur!

UDVARMESTER

Tessék.

JÓZSEF

Hívatlan, ám nem szívtelen
Vendégekül jövünk e gyász lakába;
255 Az ifjú gróf baráti, kik vele
Szolgáltuk a császárt. – Mivel pedig
Távol van s nem ejtethet egy könyüt
Hunyt atyja fölött: helyette hát legyen
Szabad nekünk megtenni, amit ,
260 Ha itt lehetne, tenne –: gyászoló
Testvére lelkét, nyájas résztvevés
Szelíd szavával, mint h s esti szél
Bádogyadt virágot, fölfrissíteni. –
Nyisson nekünk egy egyszer szobát,
265 S ha majd a grófn , végezvén imáit,
Ott hagyja gyásza helyét: ön be fog
Jelentni nála minket –

UDVARMESTER

De uram –

Én önt –

JÓZSEF

Gróf Falkenstein az én nevem,
Gróf Rosenberg, barátomé.

UDVARMESTER

Elég;

270 Ha nem borult voln' ily gyász napja ránk,
Örülne házunk és az uraság,
Nagyságtok érkezésén. Egy kevés
Tűrelmet esdek – míg rendelkezem. (El.)

ROSENBERG

Felség bocsánat. Kellemetlenül
275 Szorong szívem. Nem vendégnek való
Hely most e ház. Felségednek kivált
Se most, se máskor. Vagy nincs e hideg
Fogadtatásban része annak is,
Hogy németek vagyunk tán épen a
280 Császár szolgálói? Oh, ez a nyakas
Magyar! Gyászába' sem felejtí el
A gyűlöletét. Felséged itt magát
Csak megalázza. Ily alattvalók
Míatt felejtí, hogy császár? –

JÓZSEF

Nem is

285 Vagyok, a gyász lakában. Nem vagyok,
Különben sem vagyok császár. Rosenberg,
Anyám a császár. Oh, volnék csak az:
Nem volna így sok! Ám a bécsi Burgban
Mindenki jobban császár, mint magam.
290 Kaunitz: – az! Anyámnak gyóntatója,
Komorna, udvarmester, — mind lehet
Császár, nem én!

ROSENBERG

Felség! igaztalan

Szavak, miket hevében ejt.

JÓZSEF

Hevemben?

Nem, istenemre! Százszor gondolám
295 S meggondolám s meghánytam és vetettem!
Úgy van! – de jól van! a császár: anyám,
És annak adhat befolyást, kinek
Akarja. Az se kérdés: fáj-e vagy
Nem fáj, fiának, hogy csak másnak ád!
300 Kerül a sor majd. – Csöndesen! ki j a
Csarnok fel l? – Ah, e dics alak,
A földig ér gyászban, fátyolos

Szépsége földve naptul és szemektől:
 Kit látni vágyok, s nem tudom, miért,
 305 Csodás szorongás-fogva – rettegek:
 Ilona grófné lesz kétségkívül!
 Megrövidítem utját. *(Élébe siet.)*
(Ilona teljes gyászban, látványozott arccal.)
 Drága grófné,
 Bocsássa meg két idegennek, e
 Tolakodást. A bú nem zárja ki
 310 A szív kegyelmét, s tölgyíti még
 A ridegebb kebelét is; bánata
 Tegye mihozzánk kegyesbbé szívét.
 ILONA *(magában)*
 Óh, jaj nekem: a császár! – mit tegyek?
 Mit mondjak? – óh! – de bátorság, szívem,
 315 Hisz nem ismer.
 JÓZSEF
 Szíve bánatán
 Osztozni jöttünk a testvér helyett,
 Kit kötelesség innen messze tart.
 ILONA *(magában)*
 Bátyám, szegény bátyám, mért kell reád
 Gondolni most, hogy atyád átka is
 320 Eszembe jusson.
 JÓZSEF
 Grófné, gyásza szent,
 Nem háborítjuk azt. Fogadja csak
 Részvét szavunkat.
 ILONA *(némi küzdelem után magán erőteljesen)*
 Gróf úr, mert ha nem
 Csalódom, így jelenték, grófokul
 Vendégimet: – köszönöm, részvev
 325 Szavát.
 JÓZSEF *(magában)*
 Mi hang? Hallottam valahol?
 Ez a szeráfok hangja! – vagy azé
 Kit évek óta hasztalan kerestem!
*(lény)*Grófné, a szellemek honába', sokszor
 Az idegen is ismer s. Talán
 330 (Óh, mert ki tudja sorsának titkait?)
 Ily ismerésre lehelünk mi is
 Egymásban.
 ILONA *(hidegen)*
 Gróf, atyám ravatala
 Nem az a hely: hol elfogult szívem
 Talányokat kívánna hüvelyezni.
 JÓZSEF *(magában)*
 335 Ez! mi rejtély! erről ismerek rá!
*(lény)*Grófné, de mégis ismer s legyen
 Vagy ismeretlen, arcunk és nevünk:
 E bánat által szentelt helyre kérem,
 Engedje látnom: – nincsen-e harag
 340 Szelíd szemében ellenünk?
 ILONA *(küzdelem után fölfedi arcát)*
 Legyen!
 S most, gróf úr, isten önnel. – Várlakom
 Az önöké, – Engedjék eltemetnem
 Szegény atyámat! *(sietve el)*
 JÓZSEF
 az! óh, egek,
 345 Mi szép! – Vakon születni, – és e kép
 Fényére nyerni szemvilágot. Óh,
 Mily üdv!

ROSENBERG

Egy szót sem értek az egész
Találkozásból!

JÓZSEF

Óh, mit ért ön! Azt,
Szegény Rósenberg, csak megérti tán
Hogy Szécsy grófné? – A föld,
350 Az ég, teremté szebbet? Ezt ön is
Megérti ugyé? De hogy József, ezt
Rideg szívével érezhesse és
Ledobja róla jégkérget: ugyé
Ezt már nem érti?

ROSENBERG

Felség, igazán
355 Megszoktuk önt a n i báj el tt
Hidegen állva látni. Egy szobor
A Belvedérben, egy képzelt alak
A hitregékb l önnek annyi, mint
A legüdébb való.

JÓZSEF

Mindig, csak itt nem!

ROSENBERG

360 Hát nem csalódtam: ismer s alak
A grófné? –

JÓZSEF

Ismeretlen s ismer s.
Hallgassa meg Rósenberg, mert különben
Félek, szívem reped meg. Ön nem érti?
Szokott hideg valóm, fődél csupán
365 A lángra, mit régen rejtve tartok. – Egy,
Egy szikra csak, de oly szemb l, min
Imént lövellt ránk: s lángban áll szívem.
S íly szem egy van; az egész világ
Azon kiv l rideg s világtalan.
370 Hallgassa meg, Rosenberg. –Tudja még:
Hogy harmadéve Rómában valánk
(Kiséretemhez tartozott ön is)
Míd n a város talpon állt s nyitott
Kocsim begördült, ember emberen,
375 Utcán s a háztet kön, ablakok,
Megannyi ráma, legszebb képek által
Betöltve, azt se tudtam, merre néztek:
A légen át egyszerre jó magos
Pontról hajítva, egy bokréta, ép'
380 Ölembe hullott –

ROSENBERG

Emlékszem, s egész

Hajtóvadászat állt három napig:
Ki dobhatá?

JÓZSEF

Én láttam –

ROSENBERG

Ah! valóban?

Felséged ezt nem mondta még soha.

JÓZSEF

Leirni ugy sem tudtam volna ugy,
385 Hogy a rend rség ráakadjon. Egy
Szép rózsát , mondhattam volna, mely
Ölembe hullatá virágit. Ah
Legszebb virága ajkin ége, s azt
Nem adta. Este ünnepély; ezer
390 Szépség, megannyi Venus és Juno
– Paris közöttök bambán áll vala –

De egy sem volt!

ROSENBERG

Hjah, ki tudja, tán

Nem tartozott a haute-crème közé!

JÓZSEF *(megvet leg)*

Igaz, ki tudja! Mégis hallja csak:

395 Éjfél felé, fáradtan, bosszusan
Hevertem egy pamlagra. Jobb kezem

A rózsacsokrot, akaratlanul

– Kivonva rejtekéb l – emelé

Ajkamhoz. Elmerültem. És mid n

400 Egyszerre fölriadtam: – egy setét

Álarcos állt el ttem. – Egyszer

Ruhája, mint a fecske, fekete.

Távol hazából jött e melegebb

Egályba s annak gyászát viselé.

405 Csak kis keze fehérlett s abban, ah,

Az én virágom társa. Épen az.

Ha magamét nem látom: azt hívém

T lem rabolta. Felszökém, kezét

Mohón fogám meg. Lágyan engedett.

410 „Ki vagy?” kiáltám, esdve, „Mért kívánsz

Ismerni?”, kérdé. – „Még kérdezheted?

Mikor szeretlek” – „Engem? Óh, szeresd

Hazámat egykor!” Édes hangja mint

Ezüsthang csendült fülembé; és

415 A második bokrétát hullatá

Ölembé. Csókjaimmal halmozám azt,

De észre sem vevém, hogy érte – a

Kezét szalasztom el. Tündér gyanánt,

Álom gyanánt tűnnek el. Hasztalan

420 Futék be minden természet. sehol.

S azóta is sehol, sehol — maig!

De én megértém a virág szavát,

Színét. Magyar leány volt. Zöld levél

Fogá körül a rózsát, mely piros

425 S fehér volt. Magyarország színei.

És magyarul szólt is: „Óh, szeresd

Egykor hazámat!” Égi hang, min t

Álomba hall a lélek. Azt hívém

Három nagy évig: álom volt csupán

430 A lény, a hang... Ma megtudám: való.

volt, a Szécsy lánya – Ilona.

ROSENBERG

S felséged örvend most, hogy föllelé

A római titok hölgyét?

JÓZSEF

Igen.

S ezt ön csodálja? –

ROSENBERG

És azon, hogy egy

435 Magyar leányban lelte föl: örül?

JÓZSEF

Eh! kérde-é a szív a nemzetet,

Fajt, nyelvet?

ROSENBERG

A felséged szíve tán

Nem kérdené. De a magyar leány?

Feledni fogja is, hogy magyar?

440 Nem jut eszébe: – hogy is mondta csak,

Rómában: „Óh, szeresd hazámat.”– Ezt

Feledheté felséged, alig

Ha fogja elfeledni.

JÓZSEF

- És ne is
Feledje. meg fogja érteni,
445 Hogy a hazát szeretni a trónon is
Lehet; meg azt, hogy másképp is lehet,
Mint k gondolják, büszke vérei!
Hogy én jobban fogom szeretni e
Dics országot, si koronánk
450 Gyémánt követ, e zöld bérc, völgy, halom
Dics smaragdját, annyi drága vér
Piros rubinját: mint magok, kik azt
Sz kkebl n elkülönzik a világtól
S er szakkal letörpitik. Holott
455 – Bár töredéke csak önmagának –
S így is nagyobb egy f vel a többinél!
Óh, ezt, ha senki más, de megéri,
S ha majd nagyobbá tettem nemzetét,
Honát dics bbé: akkor eljövök
460 Kezéb l elfogadni koszorúm!
Csak legyek én a császár!
(kűnn trombitászó)
– Ha! mi az?
Szivem dobog. Valami vár reám.
ROSENBERG
Gyorsposta érkezik. Tajtékba vert
Lováról most szökik le.
JÓZSEF
Nem tudom
465 Mi ér? Anyámrul, úgy sejtem, nehéz
Hír érkezik. Hamar! elébe
ROSENBERG
Már
Itt j az udvarmester.
(Udvarmester j .)
UDVARMESTER
Gróf urak,
E gyorsfutár e percben érkezik
S gróf Falkensteinnak —
(Futár belép, kezében levél.)
JÓZSEF *(türelmetlenül)*
Add hamar fiu!
470 Jó-é, rosz-é?
FUTÁR
Felséges úr—
JÓZSEF
Csak add!
(Elveszi s félrevonul. Nagy megindulással olvassa.)
ROSENBERG
Te, szólj! mi történt?
FUTÁR
Óh, nagyságos úr!
ROSENBERG
Ne szólj! szemedb l olvasom! Dics
Császár-anyánk –
FUTÁR
Meghalt! a Mária
Terézia!
ROSENBERG
De hogy történt?
FUTÁR
Szegény
475 Régóta már alélt. De titkolá,
Nagy szívvel hordta kinaít. Sokára

Vették reá, hogy orvosságot is
Vegyen. Hiába! nem segíthetett
Csupán a jó Isten. Mondják igen
480 Buzgón ohajtá, kérte a halált,
S mindég a meghalt felséges Ferenc
Császárt, a férjét emlegette.

ROSENBERG

Csitt.

JÓZSEF

Meghalt,– Rosenberg –, nem az én anyám,
De harmincmilliónak anyja halt meg!
485 Volt-é sziv oly nagy, mint övé vala:
Egész világ szerelme fért belé!
Akarat oly erős, – önnön magát
A szívbe tört keserv nyílával is
Meggyezni képes! Asszony, oly nemes –
490 És férfi, oly dicső! Soha, soha!
S most én e ponton, melyre bennösen
Oly vágyva vártam türelmetlenül,
Most látván a helyén maradt nagy ürt –
Reszketve állok. Óh, csak még ne, még
495 Egy darabig ne! – késő! – Jer, Rosenberg
Nem késhetünk. E könnyet még anyám
Emlékinék! — S aztán császár vagyok.
Annak kell lennem! – Udvarmester úr,
Jelentse asszonyának, részvev
500 Szavunkat. Apját siratja, én
Anyámat. Ím ezért nem adhatá
Meg az utolsó tisztességet a
Gróf Szécsy Péter tetemének – a
504 Császár!

(Sietve el. Rosenberg, futár utánna el.)

UDVARMESTER

A császár!

(A függöny legördül.)

MÁSODIK FELVONÁS

Első szín. *Magyarország egyik felső megyéjében.
(Oszter palotaterem. A falakon képek,
címerek, fegyverek stb. Ghymes Miklós gróf,
Ilonát kézen fogva vezeti be.)*

GHYMES

Isten hozott, hugom; gyászod letelt.
S most a világba lépsz megint, habár
Oly szűk világba is, mint im ez itt.
Te tétlen élni nem tudsz. Fogd azért
5 Felözvegyi házam ügyét. Nincs a n
Ki hű szívével bölcsen röködött
Tűzhelyemen. S úgy ment a sírba, hogy
Nem hagyva magzatot, vigasztalan
Hagyott a földön engem. Téged ,
10 Testvére gyermekét, saját anyád
Gyanánt ölelt, szeretve. Légy, apátlan
Leány, nekem, gyermektelen apának,
Légy gyermekem! S megint, isten hozott!

ILONA

Bátyám, ha van, mi árvaságomat
15 Enyhíteni bírja, e jószágod az.
Légy áldva érte! Vendéged vagyok,
S ha hasznomat vehetnéd: leányod.

GHYMES

Az,

Leányom. És hogy mindjárt megmutassam
Apai hatalmam: menj szobádba. Más
20 Vendégeket vár sz atyád. Mit k
Beszélni fognak, nem neked való,
Szelid leánynak.

ILONA

Elrémitsz.

GHYMES

Ne félj,

Nem gyilkolunk, hadat nem indítunk,
Csak legföllebb – sirunk.

ILONA

Ti? Férfiak?

GHYMES

25 Mint férfiakhhoz illik: vérkönyüket.
Eredj, eredj. Az érkező zaját
Már hallom.

(megcsókolja s távozásra sűrgeti)

ILONA

Óh, atyám! leányod vagyok.

E csókkal véred átöntéd belém.

(eloldalt)

GHYMES

30 A Szécsy Péter lánya! – Jó apát
Gyászolt szived; – de a mi gyászunk nagyobb:
Anyát, a legjobb, a legédesebb
Anyát kesergi szívünk: a hazát.
Kit annyi hű fiának gyásza is
Ha bírhat felüldíteni?

(Örsy Lajos gróf's több magyar ur, j nek.)

ÖRSY

Jó napot –

GHYMES

- 35 Szegény hazánknak.
URAK
Adjon a nagy ég!
(kezet szorítanak)
ÖRSY
Nincs senki még? mi hát első vagyunk?
GHYMES
Az Örsy grófok hol nem voltak első k,
Mikor hazájok ügye szólítá!
(Detrek y Pál gróf, több magyar ur j nek.)
Isten hozott öcsém.
DETREK Y
De magam is
- 40 Ugyancsak igyekeztem! S mégis, im
Bátyám előbb járt.
ÖRSY
Én, ugy-é? De jó,
Csak járjon is mindég elől, a bár
Lassabb öregség, mert az ifju hév
Könnyen ragadna végletekre.
DETREK Y
- 45 Vezér után vakon megyek! De más –
ÖRSY
Ki?
DETREK Y
Csitt. A farkas a mesében.
(Galánthay Miklós herceg j .)
GHYMES
Én
Tudtam, hogy eljössz!
GALÁNTHAY
Kétkedett talán
Valaki benne? Megigértem.
GHYMES
Óh,
Nem, senki! És csak egymagad jövéél?
GALÁNTHAY
- 50 Tudod, kevéssel járok egy uton.
De látom, itt már vannak elegen.
Itt Vas –
(kezet szorít Örsyvel)
Pozsony –
(Detrek ynek fejével biccent)
Ha nem csalódom, itt
(egy pár urra mutat)
Nyitrát se nélkülözzük. – Vársz-e még
Többekre?
GHYMES
Nem. Nincs is, találkozásunk
- 55 Számítva másra, mit szomszédias
Érintkezésre. Fogjatok helyet,
Barátim.
*(Csönget. Szolgák asztalokat hoznak, kupák, billikomokkal, s ismét távoznak. Az urak a teremben szerteszét
helyet foglalnak, néhány az asztalok mellett, néhány pamlagokon.)*
Utról jöttetek; nem árt
Eh s ital meg. Nálam még az s
Magyar szokás van; Bécsbe még kevés
60 Ragadt reám. – Tessék. *(némelyek isznak)*
(Galánthayhoz) Herceg, te nem?
GALÁNTHAY
Szót várok első bb.
GHYMES

Mint parancsolád.

Szó nem segít bár gondjaink okán,
Rokonkebelbe jó kiönteni
A keserűjét. Im egy éve, hogy
65 Szemét behunyta jó Theréziánk
És József ül a trónon. Nézzetek
Körül a honban: ráismertek-é
Országotokra? Nézzétek, mikép
Áll fenekestül minden, ég felé.
70 Országunk épületje össze lesz
Maholnap ontva, k nem áll kövön,
Mindenfelé rom.
GALÁNTHAY
Mert építkezünk.
GHYMES
Az okos épít széthordja, szép
Lassan, ha mit leszéd; válik talán
75 Használható is; tiszta helyre is van
Szüksége, hol jöhet-mehet, s szabad
Mozgása van kezének. Így, barátom,
Nem építünk, csak rombolunk!
TÖBBEN
Igaz!

GHYMES

Voltak hazánknak sulyos napjai,
80 Török-tatárnál jobban pusztítók is,
De mindaz, amit seink reánk
Hagyának, ilyen vakmer n soh'sem
Támadtaték meg, mint most.
GALÁNTHAY
És mi rossz
Van abban, amit József nyitott?
DETREK Y
85 Minden!
GALÁNTHAY
De mégis? Hogy széttörte végre
– Mit anyja kezdé már – a Zápolya
Által jobbágyaink nyakára vert
Gyalázatos jármot? Hogy rendezé
Törvénykezésünk, mely szégyenletes
90 Módon maradt el a világtul, a
Tripartium kódében? Hogy avitt
Szokásainkhoz vármegyéskedünk
Vagy fölkeléseink kezdetleges
Formáihoz már nem ragaszkodik?
95 Mert a barátok és zárdák jogáért,
Az elnapott (?) ezer haszontalan
Kenyérfogyasztó, pennakörmöl
Tisztvisel ért kardot kötni, csak
Nem fogtok?
ÖRSY
Óh, herceg, nincs itt helyén
100 Gunnyal tetézni fájdalminkat. – Én
Nem vitatom mindezt. Ámbár lehetne
Sokat vitatni. Ám, mind jó legyen!
De jó-é útja, módja? Mily jogon
Rendelkezik hazánkkal?
TÖBBEN
Mily jogon?
GALÁNTHAY
105 Hát a királyi hatalomteljesség,
Az semmi?
DETREK Y

Semmi, a nemes magyar
Országgyűlése nélkül.
GALÁNTHAY
És ha
El re tudja, minthogy tudja is,
Hogy a magyar nemesség csökönös
110 Lessz alkotmánya mellett, – afel l
Pedig magával rég tisztába van,
Hogy jót akar s hazánkat ellenünkre
Is boldogítja.
DETREK Y
Ne akarjon engem
Magam dacára boldogítani senki!
GALÁNTHAY (*váll vonítva*)
115 Volenti non fit –
GHYMES
Egyet elfeledtél;
A koronát mért nem tévé fejére?
GALÁNTHAY
Én benne ezt becs löm. Nem akart
Hamis hitet letenni.
GHYMES
Hát el re
Tudá, hogy alkotmányunk gyökerére
120 Fejszét vetend!
ÖRSY
S nyelvünk! Nagy seink
Azzal megélték, hamis fogással
Kerüli azt ki s tol nyakunkra mást!
GALÁNTHAY
S hiszed valóban, Örsy gróf, hogy e
Nyelvével haladhatunk. Nem kell-é egész
125 Mivelt világ előtt szégyenlenünk,
Hogy oly szegény, s az uj eszmék magos
Röptét nem bírja meg?
DETREK Y
Maradjanak
Világ eszméi! hogyha ért k
Magyar nevem le kéne dobni!
GALÁNTHAY
Óh
130 Ugy nem beszélek. Részemr l, nekem
Míndegy a nyelv. Ugy élek azzal is
Mint a ruhával, amelyik csinosb
S kényelmesebb. Nem t röm a szorost.
ÖRSY
Ah, herceg, ez kissé er s.
GALÁNTHAY
De úgy van.
135 S mi volna, kérlek, ildomosb nekünk
Simulni nyelvben, öltözetben az
Udvarhoz inkább, mintse várni míg
Hozzánk simul az, aki nélkülünk
E részben ellehet? Ha nincs egyéb
140 Ok: a felség iránti tisztelet
Is azt kívánja. urunk, mi meg
Jobbágjai.
ÖRSY
Elég! Egy Örsy gróf
Van annyi, mint egy lotharingi gróf.
GALÁNTHAY (*gúnyosan utánozva az el bbit*)
Ah, gróf, ez egy kissé er s.
ÖRSY (*szintugy*)

De úgy van.

GALÁNTHAY

145 Ugy látom, útunk itt elválik. Én
Az udvaré vagyok; megértem a
Császár magos célzásait; s velök
Haladni kész, pártjára állok. Ezt
A szót, ha szükség, tettel is beváltom.
150 Ti mit teend k lesztek, nem tudom.
Nem kérdem. Én megyek; sem így sem úgy
Részt nem veendő mozdulásitokban.
Azért maradhatunk barátok.

DETREK Y

Én

Velem nem.

ÖRSY

Én velem sem.

GALÁNTHAY

Ugy talán

155 Egymás nélkül is elleszünk. – Urak,
Isten velünk.

(hidegen el)

DETREK Y

Hogy ily magyar is lehet!

ÖRSY

S az ország méltósági közt!

DETREK Y

Ugyan derék zászlós ur!

NÉMELYEK

Szégyen, és

Gyalázat.

GHYMES

Óh barátim, hagyjuk ezt.

160 nyugaton növelkedett; javát
Külföldön ette kenyerének; én
Készen valék rá. Ámde minket ez
Nem tántorít. – De szólljatok, mi lesz
Most már teend k?

DETREK Y

Én egyet tudok:

165 Az ellenállást, ez aranypecséttel
Szentelt jogunkat! –

GHYMES

Elfelejtéd-é,

Hogy e jogát földadta már hazánk?

ÖRSY

Korállnám is. A császár, hiszem,

Hogy jót akar; csak utját véti el.

170 Ha tiszteletlen szólltam ellene

Imént: – csak a herceg csikarta ki.

Én tisztelem; szívében bízom is,

S eszébe? még inkább. Menjünk elébe

Sérelmeinkkel; nem lesz tán nehéz

175 Meggy zni t, hogy e hazában ez

Egy szó: a törvény, minden hatalom

Fölött hatalmas.

GHYMES

Vajha legyen úgy'

Én nem remélem.

EGY UR

Én sem.

GHYMES

Hasztalan

180 Szó ott, ahol el re készen áll a
Határozat.
ÖRSY
Kardodra bízod-é
Te is az ügyet, mint ahol(!) öcsénk?
GHYMES
Nem, én id túl várok. felsége
El bb, utóbb belátja, hogy hibás
Az ut, min indult. Vagy ha nem is:
185 Ember halandó, nemzet halhatatlan.
Ember siet, nemzet vár. Várni hát,
Sem ellenállva, sem segítve: im
Politikám.
DETREK Y
S a föld nem ég alattad?
Nem érzed-é drágának a napot,
190 Mely a hazátul hasztalan veszett el,
Pótolhatatlannak?
GHYMES
Kinél a jog,
Mely el nem évül – annak fegyverét
Nem bántja rozsdá. Így mi várhatunk.
TÖBBEN
Mi várhatunk.
ÖRSY
Való. De a kérelem,
195 Mely csak kísérlet, nem kockáztató.
GHYMES
Igaz. S az ellen nincsen is szavam.
Háromfelé oszolnak nézetink.
(A hercegét, mely épen ellenes,
Nem számítom.) S e három összefér, szép
200 Egymásutánban. Kérjünk, bár magam
Attól sikert nem várok. Azután
Várjunk. S mid n a t relem szakadt
Fonálait keservesen bogozza,
S nem bírja összekötni: ám legyen
205 A legutolsó próba – a tied,
Gróf Detrek i. – Csakhogy akkor, a
Vérkocka gördül – mely, hol áll meg és
Hányat vet, arról semmi jóslatot
Nem olvasunk a csillagokban. Így
210 Egymásután. – Akarjuk?
MIND
Ugy legyen.
DETREK Y
Jól van barátim. Bölcsebbek ti, mint én!
Szeréntetek legyen. Ti véletek
Én kérni, várni kész vagyok, s ha mindez
Hiába lesz, ha szál gyertyátokat
215 Körömré égetétek: fogtok-é
Ti is velem harcolni?
(Hallgatás, szünet.)
Hallgatás? Így
Nincs viszonzosság! Én tivéletek,
S ti nem velem?
ÖRSY
Mély a jöv , ne bánts!d!
A mult beomlott kutgödör, bel le
220 Tompán jön a hang; a jöv pedig
Fenéktelen, hiába mélyibe
Kiáltanod: viszhangot az nem ád.
De holnap úgy, mikép ma, mit hazánk

225 Szüksége kér: meg nem tagadjuk azt.
Ha szót, ha néma fájdalmat, ha vért.
Im erre esküszöm.
MIND
Mind esküszünk.
DETREK Y
Nyugodt vagyok. Most haza hát. Reánk
Néznek, mit lünk várnak a megyék.
Vigyük meg a hármás jelszót nekik.
230 Ez: kérni, várni s aztán –
GHYMES
Semmi több!
Most még csak eddig tart.
DETREK Y
A sor kerül,
Bár ne kerüljön!
ORSY
Adja Isten!
GHYMES
Amen.
DETREK Y
Isten velünk. Oszoljunk. Siet s
A haza ügye. S aki abba jár,
235 Az nem pihenhet. Én megyek.
MIND
Mi is!
(Kölcsönös üdvözlések, kézfogás stb. Mind el. Ghymes az ajtóig kíséri. Mid n egymaga visszatér; Ilona, ki ezalatt a mellékajton bejött, szemben áll vele.)
GHYMES *(meglepetve)*
Te itt?
ILONA
Elég-é annyit mondanom:
Hallottam egy szóig beszédetek,
S megyek.
GHYMES
Hová?
ILONA
Sorsom nem engedé, hogy
Soká legyek vendéged.
GHYMES
Úgy? S howá?
ILONA
240 De bárhowá megyek: lányod vagyok.
GHYMES
Mért e kitér válaszok? – Hová?
ILONA
Valljon, ha én kérdek, nem fogsz-e te
Szintügy felelni?
GHYMES
Kérdj.
ILONA
Van-é remény
245 Hogy József enged, és hazánk jogát
Elismerendi?
GHYMES
Nincs. Vak , s makacs.
Csak biztatám magam s barátimat:
De azt hiszem: jogunk fényét saját
Agyrémit l se látja; s mig kezét
S eszét birandja: visszalépni nem fog.
ILONA
250 S nincs mód szivére hatni?
GHYMES

Nem tudom;

De nem hiszem. Hol csont az agyvel :
A szív vagy elvézlik, vagy érzeni
Meggz n.

ILONA
De szíve képes, végtelen
Nagyon szeretni.

GHYMES
Terveit? Magát?

ILONA

255 Nem azt. Az embert.
GHYMES (*keserű gúnnyal*)
Úgy van; azt az embert,
Kit úgynevezett bölcsészetők alkotott;
Embert, ki nem hús, csont, se vér, se szív,
Sem pór, sem úr, se gyáva, sem nemes,
Se nemzetnek, se honnak nem fia,

260 Múltról se tud; jogért se lelkesül;
Kin semmi sincs, mi minket alkot, a
Név, nyelv, ruha, emlék, s bű, remény; –
Csak pusztá ember: eszme, lény, alany, –
Ez a Voltaire s a Rousseau embere,

265 Üresb, s rozabb a Pláto emberénél.
Ez ember az, kit József is szeret,
Ez, akiért h szíve lelkesül!

ILONA
Nem! az embert, a valódit is
Képes szeretni; szenved t kívált.

270 S nem szenved -é a valódi ember?
Tud szeretni aggot, gyermeket,
Sebzettet és vigasztalant. Tud
Szeretni n t! – Te kérkedel? Kivánsz
Bizonyítékot? Példát arra? – Jó!

275 Ím lángban álló arccal mondom:
Engem szeret!

GHYMES
Hah!

ILONA
– Én e szerelem
Nevébe' kérem t le, szent hazám
Üdvét, jogát. – Mosolygasz? Óh, miért is
Szóltam? Hiszen te férfi vagy, – s a n t

280 Mely férfi érti? – Nektek kard s paizs,
Nekünk mi fegyverünk van? S mint mi nem
Birjuk föl, gyöngé kézzel, kardotok!
Ti sem birjátok a mi fegyverinket.
De (asszony ebben is) nem tudtam úgy

285 Elmenni, hogy ne hagyjam senkinél
Kulcsát jöv mnek; mellyel, hogyha majd
Alázva, rágalmoborítva állok,
Kinyissa titkom tiszta csarnokát
S benézzen a szent elhatározás

290 Rejtekébe; hol oltáron áll – s rajt
Én vérbe fúlt, de tiszta áldozat.

GHYMES
Nem értelek, de reszketek.

ILONA
Im én
Mint Isten lánya, kész szívvel megyek
Az áldozatra. És er m csak ott

295 Törnék meg, óh, ha egy lélek se volna,
Ki értse, vagy bár sejtse szándokom.
Te légy atyám ez egyetlen, kinek

Tudnod kell annyit, hogy bármit beszél
 Fel lem a világ, s t nem csak az,
 300 De önnön életem s tetteim: – hazug,
 Mindaz hazug lesz; annyi lesz csupán
 Való alatta, mennyi halkan, a
 Végdobbanásban így susog: hazám!
 GHYMES
 Mi név, melyet kiejtél! Gyöngé lány!
 305 Ki fegyverekről szóltál, melyeket
 Nem bír a n -kéz: tedd le szent nevét
 A honnak; e paizst, a fátyolos
 Címerrel! Azt te nem bírod.
 ILONA
 Ne bánts!
 Nem szennyezem be féltett címered.
 310 Szent az el ttem is.
 GHYMES
 Nem kérdeném
 Célod' továbbat; – megbíznám szived
 Jó ösztönében, s bár nem tudva, mit
 Akarsz, megáldanálak. Most, mikor
 A hon nevét említéd: féltve kell
 315 Számon kívánnom: mit akarsz? A hon
 Magos neve játékra nem való!
 S minden fiának azt rizni kell;
 Kivált, mikor nem rzi az, ki fönn
 Védpallosát kezébe' tartja. – Szólj,
 320 Én hallgatom.
 ILONA
 Bátyám, ha bús hazád
 Kétségbesett sorsát megváltanod
 – Bár gyér reménnyel – egy parányi kis
 Sugár csillanna: mit tennél? Nem-é
 325 Érette adnál mindent, tenmagad'!
 Élted', szived'! s ha e reménysugár
 Futó lidércnek bizonyulna is:
 Vádolni fognád-é hited', hogy érte
 Áldozni mindent kész valál?
 GHYMES
 Nem én!
 ILONA
 S ha ismernéd a b v-igét, amely
 330 A szörnyü bóát kényszeríttni birná,
 Hogy martalékát, a gyűr íbe
 Csavart oroszlánt elbocsássa; vagy
 Mely elrabolt kincsedre rávezetve,
 A ráverett zárt föl pattantaná:
 335 Kimondanád-e azt a szót? habár
 Nyelved szakadna azzal el? –
 GHYMES
 Ki én!
 ILONA
 S ha kebleden hótiszta liljomot
 Mocsoktól óva ápolál - s a sphynx,
 Mely szörnyü gonddal ül dics jöv d
 340 Rejtett szaván, azt kérné zálogul:
 Szólj, odadobnád-é azt?
 GHYMES
 Oda én!
 ILONA
 S ha nem te volnál, akit l a sors
 Mindezt kívánná, szólj, megáldanád-é,
 Ki arra elszánná magát?

GHYMES
Meg én!

345 ILONA
S ha tenleányod volna épen az,
Szólj, elbocsátanád-é t?
GHYMES
El én!

ILONA *(letérdel)*
Úgy áldj meg engem, – és bocsáss el!
GHYMES
Óh,
Most értelek. Te ama szerelem
Nevében véled kényszeríteni –

350 ILONA
Igen.
GHYMES
S egy ilyen ábrándért, hideg
Kiszámítással, szív nélkül, magad'
Karjába vetnéd?
ILONA *(büszkén föláll)*
Szív nélkül? Ki mondja?
Szeretem én is.
GHYMES
Szereted? Szegény!
Ugy veszve vagy.
ILONA
Ne félt! mert nála még

355 Szákszorta jobban a becsület!
S a becsületnél jobban, csak –
GHYMES
Ne mondd ki!
Nem szerethet semmit jobban, a
Becsületénél!
ILONA
A hazát sem?
(Ghymes hallgatva rázza fejét.)
Ah!

360 Nem szólsz? Ne félj! Gróf Szécsy Ilona
Szeretni tud. – De tudni fog, ha kell,
Meghalni is. Isten veled, ha már
Szívembe' kétkezel, áldásodat
Nem kérem.
GHYMES *(elérzékenyülve karjaiba zárja Ilonát)*
Óh, leányom! A nagy Isten
Áldjon meg!
ILONA *(az ölelésből kitépi magát)*
Ezzel védve van fejem,

365 Isten veled.
GHYMES *(Ismét megragadja kezét.)*
Nem, nem bocsátlak el.
Ez rüht tervr l mondj le.
ILONA
Nem,
Nem!
GHYMES
Egyezésem nem bírod.
ILONA
Bírom
Áldásodat már. Hagyj! isten veled!
(ktragadja magát s gyorsan el.)
GHYMES
Szegény leány! Mit ér az áldozat,

370 Ha vére árán sincs engesztelés?

Második szín: *Bécs. A császári várakban.*

(Egyszer en bútorozott terem, a császár kabinetje mellett. A háttérben hosszú íróasztal, irományokkal rakva. Oldalt egyszer íróasztal, a császár számára. Mindössze három szék: kettő az íróasztal mellett, egy a kandalló előtt. – Az íróasztalnál Günther ül és dolgozik. Gróf Rösenberg és báró Meerstrom az ablakmélyedésben állnak, s halkán beszélgetnek.)

ROSENBERG

Nekünk barátom szintoly ellenünkre
Van mindez, mint a magyaroknak.

MEERSTROM

Óh,

Mi még többet veszithetünk!

ROSENBERG

Való.

375 A befolyást az udvarnál, kivált az
Uralkodó kedélyire. S nekem
– Ki nélkül egykor egy lépést se tett –
Hallgatnom és tümöm kell.

MEERSTROM

Én ezer

Tallért veszitek!

ROSENBERG

Hátha nem! Talán

Mind helyrehozható még.

MEERSTROM

Ime, nézd!

380 Ez "sua forma" elbocsáttatásom:
A drága "sine cura" odavan!

ROSENBERG

Tudom, tudom. Nem úgy értettem.

MEERSTROM

És – ?

ROSENBERG

385 Barátom, új segélyünk érkezék,
Honnan nem is reméltük. Egy magyar
Grófné –

MEERSTROM

Hogyan?

ROSENBERG

No, hosszú volna mind

390 Azt elbeszélni. Egy csinos kaland,
Valami régi, elfeledt amour.
Elég a' hozzá, Bécsbe jött s a nagy
Világba lépni készül. Szerepet
Játszodni; a császárt megint maga
Körébe vonni, megláncolni és
Ugy hatni rá, mint a magyar érdek
Kívánja.

MEERSTROM

A mi érdekünk egyéb.

ROSENBERG

395 A mi legels érdekünk egyéb.
Utjába egy követ taszítani, bár
Honnan vegyük. Megtántorítani t
Egyszer, csak egyszer. Akkor a mienk.
Halld tervemet. méltósága Thurn
Grófné neked nagynénéd. Nem sokat
400 Mondok: ha azt mondom, mit kimond,
Megáll; hová elmegy, tódul az
Egész világ. Magyar grófnéket egy

Kissé föl kell kapatni; adni kell
 Kezére, míg bemámorítja -
 405 Felsege szivét; ez ha ingadoz
 S határozásin egy kis bréche esett:
 Lesz rá id , grófnénkat a magosból
 Alátaszitni. Értesz?
 MEERSTROM
 Teljesen.
 ROSENBERG
 S elvállalod, hogy megnyered nekünk
 410 méltósága, nagynénéd segélyét?
 MEERSTROM
 Azt biztosítom. mindenre kész,
 Hogy mindez itt másképp legyen!
 ROSENBERG
 Derék!
 De j nek is. S e morgó medve! – Csitt.
 (*Lascyj .)*
 LASCY
 Elfogadó nap van ma?
 ROSENBERG
 415 Az, kedd. Nem látta ön, a Controlorganon már
 gyülekeznek az emberek. Azok nagyobb része
 vigasztalanul fog haza menni.
 LASCY
 Igen, ha nagyobb részük igaztalan kéréssel jött ide.
 Józsefnél az igaztalan mindég vigasztalan. Az a
 420 sok nyugdíjas, pótdíjas, meg kegyelemdíjas, kikkel
 felsége, az anyacsászárné, kegyes szíve
 jóvoltában elárasztá az államot, s megterhelé a
 kincstárt, hogy szinte nyögött bele – az most,
 napról napra mind a Controlorgang fekete
 425 kövezetét koptatja. Az a k nem oly hideg s
 megindíthatlan irántuk, mint a császár szíve. –
 MEERSTROM
 Ki különben oly érzékeny!
 LASCY
 Ahol helye van. A vén katonához, aki
 rossbachi vagy collini sebét mutatja, pecsétes
 430 ajánlólevél helyett; vagy a hatgyermek
 özvegyhez, kinek férje az állam szolgálatában
 halt meg, falat kenyér nélkül hagyva családját.
 De ezekhez! jól teszi, ha irgalmatlan! – Hahaha!
 ROSENBERG
 Mi jut eszébe, tábornagy. Ily kitör nevetés –
 LASCY
 435 De ki ne nevetne! Mi jut eszébe? hát az jut
 eszembe, minek ma egy hete tanuja valék.
 Hahaha, most is nevethetném, ha rá gondolok
 arra a pitoyable képre, amit Sonnenthal
 bányai referens ur vágott, kit a császár
 440 egyszerűen elcsapott, igen, elcsapott – mert kisült
 róla, hogy iskoláit sem végzé, filozófiát sem
 tanult (nohisz, isten bocsássa meg! az nem
 lett volna még baj), de mértant és ásványtant
 sem, és az már baj! és soha életében, bányai referens
 445 referens létére, egy bányát sem látott. Hahaha.
 Elcsapta biz' azt az én Józsefem.
 MEERSTROM
 Szörnyűség!
 LASCY
 Mi? Hogy elcsapta? Hát még Winterné asszony
 nagysága! Akinek, mint maga mondta, egy

450 Urficskája és két kisasszonykája van, kiknek kegyelempénzt kért. Urficskája! meg kisasszonykájai!
 Nevettem, mikor a császár azt mondta: nekem
 451 Is volt kisleányom, de meghalt szegény. Hahaha!
 ROSENBERG
 Ön igen jókedvű ma, tábornagy. Nem tudom, ki
 455 fog utoljára nevetni?
 LASCY
 Menjen, menjen, gróf úr. Ön is azok visszhangja,
 kik az én Józsefemmel elégedetlenek, s mert
 ket nem kíméli – semmi tette nincs ínyökre.
 ROSENBERG
 De kérem –
 LASCY
 460 Ismerem! Ezek: a megdíjtalanított mindenféle
 díjasok, akikről szoltunk, ezek a tisztelend
 atyák és nénék, kik fölött ég a klastrom, ezek
 a szintoly tisztelend tintafalók, kik azt
 keserülik, hogy nincs mit cenzurálniok; ezek a
 465 méltóságos és nagyméltóságú és kegyelmes
 grófok és hercegek, kik oly irtóztató fáradságosan
 henye cerimónia-napjaikat sajnálják. Ezek a:
 – Pokkollba velök!
 GÜNTHER *(ki a bejöttöket eddig észre sem látszott venni, a nagy kiáltásra felüti a fejét)*
 – Á! atyám! – El nem tudtam gondolni, ki mer
 470 ilyent kiáltani a császár el szobájában?
 LASCY
 Ki mer? Hát Lascy tábornagy mer, aki a
 hangos vezényszóhoz van szokva. –
 GÜNTHER
 Igaz, atyám! Önnek több szabad, mint másnak.
 LASCY
 Több szabad? meghiszem azt. Szabadjon is;
 475 mert különben, míg hát megett mindenki pusszog,
 ki mondaná meg szemébe a császárnak, ha hibázik!
 ROSENBERG
 Hogyan, tábornagy! Ön is találna hibát a
 császár tetteiben?
 LASCY
 Ha találok-é? Persze hogy találok.
 ROSENBERG
 480 S ugyan mit?
 LASCY
 Hogy magát nem kíméli! Hogy tulságos mohóság,
 mellyel magát dicsőm vének feláldozza.
 ROSENBERG
 Ugy! nem mást?
 LASCY
 S ugyan, mi mást találhatnék! – Nos, Günther, te
 485 látom, mindég dolgozol.
 GÜNTHER
 Dolog van elég, hála Istennek.
 LASCY
 Erzsike ugyan nem bánna, ha valamivel
 kevesebb volna. Mi? hehehe!
 GÜNTHER *(zavartan)*
 Igaz, néhány nap óta estéim sem voltak
 490 szabadok, s alig –
 LASCY
 De ez remélem, nem csak kifogás? remélem,
 nem másfelé –
 GÜNTHER
 Ah, atyám! mit gondol, az istenért? –
 LASCY

Na, ne is. Ezer ágyú! azt a leányt, Günther,
 495 azt a leányt megbecsüld! Mert, ha valamit
 tapasztalnék –
 GÜNTHER
 Oh, atyám, mily gyanu?
 LASCY
 No, fiam, nem gyanu, nem gyanu. Csak jó
 tanács, az pedig mindég ráfér a fiatalságra. –
 500 Én is voltam fiatal, azért, hogy most öreg
 vagyok és – podagrás! Vagy éppen azért
 vagyok podagrás, mert fiatal voltam. –
 No, semmi, nem gondolok én rólad semmi
 rosszat. – Mikor j ki a császár? Benn van?
 GÜNTHER
 505 Már rég itt kellene lennie, de kilovagolt.
 Korán kelt föl és igen kedvetlennek látszott. De
 talán haza is jött már: mintha szobájában járását
 hallanám. Hihet leg a hátulsó lépcs n jött fel. –
 MEERSTROM
 Hátulsó lépcs n, – a császár!
 GÜNTHER
 510 Úgy szokott pedig.
 ROSENBERG
 Ah! aki csak pár év el tt látta – be nem
 ismerne most a jó bécsi Burgra! *(József .)*
 JÓZSEF
 Álmatlan éjem volt, rosszul vagyok
 A reggeli lég fuvalma sem sokat
 515 Használt szegény fejemnek. Eh, se baj.
 –Te vagy, Rosenberg? – Lascy, jó napot!
 No, hát mi újság? – Günther, jó fiú
 Te dolgozol? Csak írj helyettem is, ma,
 Nem jól aluttam. Nincs helyén fejem.
 520 Bágyadt vagyok ma.
 ROSENBERG
 Felséged magát
 Egészen elcsigázza.
 JÓZSEF
 Már miben?
 A sok dologban? Óh, bizony, nem érünk,
 Mint hajdanában, könnyen élni, rá!
 525 Mikor vidáman, ágrul ágra, mint
 Füttyös madár, szökelltünk! Jut eszedbe
 Mi boldogok valánk! Azaz, te nem,
 Te zsémbel dtél akkor is; neked
 Fris hegyi lég, s a h s forrás vize
 Nem volt inyedre. Most meg a szoba,
 530 S a porlepett akták nem tetszenek?
 Csak tessenek, titkos tanácsos úr!
 Te, Lascy, más vagy! Hányszor háltam egy
 Köpönyegen veled, egy takaró
 Alatt! Te vagy csak az én emberem
 535 Te soh'se zúgolódtál, neked a-
 Mit Józsefed tett: mind jó volt. Ugy-é?
 Csak jöjj segítségemre most is! E
 Töméntelen gáncs, a kartács s golyó
 Vad záporánál s r bben füttyöl
 540 Fülelem körül. Zúg a fejem belé!
 Te védj, te ments!
 LASCY
 Felséged, én bizony most
 Se védhetem, se menthetem. Nekem
 Magamnak is van panaszom.

JÓZSEF

Neked?

No, azt szeretném! Hadd hallom hamar.

LASCY

545 Nem oly rövid az. Nem is oly kevés
Szóból telik ki. Aztán tudja jól
Felséged, én csak katonás modorban
Tudok beszélni, a politika
S az udvaronc-finesse, nem kenyerem.

JÓZSEF

550 Tudom, tudom, mi a te kenyered:
Mindég a prófunt! Jó öreg, ne bánd.
Beszélj, s csak úgy, mint a táborban. Ej,
Ha most volnék katonád: ugyan
Mit mondanál? hadd hallom a vezényszót.

LASCY

555 Azt mondanám, felség: „Halt! Lábhoz a
Fegyvert! Pihenj!”

JÓZSEF

S miért?

LASCY

Mivel magát

Felséged így meg rli. És mi haszna?

Nem tudja még a gazda-régulát?

El bb vetés, még arra is a jó

560 Id t kilesve, majd napfény, es ,
– Meg t relem! – még úgy az aratás.

Felséged erre nem gondol: mohón

S mindent akar!

JÓZSEF

De édes Lascy, nézd

Már negyvenéves a te Józsefed,

565 S ki tudja, éri-é az ötvenet?

LASCY

Ah, ah! haszontalanság –

JÓZSEF

Az, talán,

S talán nem az? – Ugy-é bár: t relem!

Nem t rtem én tizenhat éven át,

Apám halála óta? Név szerint

570 Császár, valóban pusztá báb! ezer

Eszmétül ég f vel, terveim

B sz táborával! T zkatlan, melyet

Lefojtanak, – a vasfedél alatt, nem

Zubogna jobban mint agyam s szívem...

575 – Egy éjen át tán? Nem! tizenhat évig

Folyvást! – akarva mindent tenni, nem

Tehetve semmit! S most, hogy a zsilip

Fölpattan: óh, parancsolj rája, hogy

Ne zúgjon az ár!

(Kaunitz j)

KAUNITZ

Felség, a magyarok –

JÓZSEF

580 Várnak reám, ugy-é? Csak várjanak,

Ugy sem lesz édes, amit hallanak.

Várhatnak! Ugyis azt mondák, ha jól

Hallottam. Én nem várhatok, Kaunitz,

585 Nem, Lascy, én nem várhatok. Úgy, úgy!

Aratni akarok, nem vetni csak;

S a palotában, melyet építetek:

Még lakni is kívánok. Nem magam,

Nem! népeimmel együtt. Elhatározám

590 Széttörni, s aztán összeönteni
 Országaim. S ez elhatározás
 Er sb magamnál; mindennél, mi azt
 Gátolni kelhet. Szétes tömeg
 Császára lenni nem kívánok. Egy,
 Van (sic!) semmi lessz Ausztriám. Ha bérc áll
 595 Utamba: légbe hányom, nincs id m
 Azt megkerülni. Ezt mindenki jól
 Megértse, a magyarok is, ti is.
 – Günther. Ma kedd ugy-é? s tíz óra már?
 A kontrolor-gang telve, gondolom.
 600 Ma szétmehetnek a jó bécsiek,
 k megtalálnak máskor is: ma fenn
 A trónteremben kell pompáznom. Add
 Tudtokra ezt.
 GÜNTHER
 Felség, ha szólhatok.
 JÓZSEF
 Na szólj.
 GÜNTHER
 Ott künn vár egy szegény paraszt,
 605 Ki szinte kétszáz mérföldr l jöve,
 Folyamodással. Az is várjon-e
 Egy hétig?
 JÓZSEF
 Adja át írásait.
 GÜNTHER
 Csak szóval, és nem írással jöve.
 JÓZSEF
 De mit kíván?
 GÜNTHER
 A császárt látni.
 JÓZSEF
 Csak?
 GÜNTHER
 610 Nem monda mást.
 JÓZSEF
 Bocsásd be. Csak hamar.
(Günther a háttéri ajtóhoz megy, s azt kinyitja, kérelmez k nagy tömege látszik. Valamit mond a tömegnek, mire zúgás és oszlás hallatszik. Csakhamar visszatér. Vele j Hóra; magos, piros, fiatal arcú, szhajú ember, oláh ruhában.)
 GÜNTHER
 Felség, parancsolt –
 JÓZSEF
 Ah, min derék
 Alak! Ki vagy? Hogy hívnak? Nemzeted?
 HÓRA
 A nevem Hóra. Én oláh vagyok.
 JÓZSEF
 Nagy messzir l jössz?
 HÓRA
 Husz nap járti földr l,
 615 Zaránd megyéb l.
 JÓZSEF
 S mit kívánsz?
 HÓRA
 Csupán
 Meglátni tégedet, felséges úr,
 Ki a szegény nép megváltója vagy,
 S ha lábadat csókoltam – és a port
 Lecsókolám sarudról, visszatérni
 620 Jármomba.
 JÓZSEF

Szólj, nehéz-e sorsotok?

HÓRA

Nehéz-e? Négy nap a robot; egyet
A pópa kíván; egy az istené.
A hetedik nekünk marad. S ha tán
Beteg gyerek, vagy más miatt, vagy egy
625 Nap elmaradt: b rünk bánja meg.
De nem panaszlunk; a szegény oláh
Tud várni még; az Imperatu majd
Segít. S jön egy nap, melyen gyilkosink
Reszketni fognak, lobbot vét az ég
630 S kastélyok árnya füstben reszket. Azt
Megérem én még.

JÓZSEF

Mit beszélsz?

HÓRA

Kegyes

Császár, bocsáss meg. A jobbágy csak egy
Nevet áld: tiédet. A szegény oláh
Egy szentre néz, míg börtöl s dolgozik:
635 Reád. Reményit, mit diéta s úr
Megcsalt ezerszer, nem csalod te meg.
Imáit, az istentül annyiszor meg-
Vetteteket, te vissza nem veted! *(Földre veti magát, s József lábait átfogja.)*

JÓZSEF

Elég, elég, kelj föl.

HÓRA

Boldog vagyok!

640 S egész falúmat boldoggá teszem!
Csókoltam a császár saruit. Óh,
Egy óriás támadt e láb nyomán
Szivemben. Egy forrás fakadt fel itt:
Oly enyhít , s oly éget !
(hirtelen el.)

JÓZSEF *(Lascy és Kaunitz felé.)*

Min

645 Ember, mi ser ! Látjátok ezt!
Jobbágy, s oláh pedig. Van-é nemes,
Nemesb e pórnál? Majd egykor, ha tán
Fegyverre lesz szükségem –

(Elmerül.)

LASCY *(Kaunitzhoz)*

Hátam is

650 Borsószik ez oláhtól! Mily setét
Boszú! min rajongás!

JÓZSEF *(magában)*

Magyarok

Kezemben a kés, nem vagyok fegyvertelen.
Vigyázzatok, ma még tirajtatok
Áll a szelid kegyelmet, vagy kemény
Kényszer akarni. *(fölríad)*

Óh uram, ne vígy

655 A kísértetbe! Isten óvjon ily
Iszonyu szükségét l. Kaunitz jerünk
A trónterembe.

KAUNITZ

Óh felség, legyen

658 Kiméletes!

JÓZSEF

Határozott leszek.

(El Kaunitzcal. A függöny legördül.)

HARMADIK FELVONÁS

Szín: *Bécs. Szécsy Ilona palotája.*

(Nagy fényvel s kacér ízléssel bútorzott elfogadó terem. Ilona, pompás öltözékben, kereveten ül. El tte Eliz szerényen áll.)

ILONA

Köszönöm, édesem. S nem csak kegyed
Kötelez így le, bátyja, a vitéz
Tábornagy ur, a császár kardja, – így
Nevezhetem, – hálámra érdemes,
5 Hogy önt, magányom vidítójaúl
Átengedé, szelid gyermek, nekem.

ELIZ

Nagysádnak arra nincs szüksége; s ily
Szegény leányka képes sem lehetne
Hogy fölvidítsa. Bácsikám talán
10 Táborba megy, s ör lt, hogy gyermekét
Ily drága urhölgy véd szárnya alatt
Hagyhatja. felsége oly kegyes volt,
Maga kívánta –

ILONA

S én még boldogabb
Vagyok, hogy azzal teljesíthetém
15 Az felsége kedvét.

(Csöngtet. Komorna j .)

Gyermekem,

Nálam ma társaság lesz. Akarom
Hogy kegyed abba résztvegyen. – Szeráf,
Mutasd meg a kisasszony lakhelyét. –
– Szobái készek és minden be van
20 Rendezve; ízlését, s szokásait,
Remélem eltaláltuk, édesem.

ELIZ

Óh, drága grófné, bátyám egyszerű
Lakában én nem voltam szokva ily
Fényhez! kevéssel oly boldog valék –
25 Nagysád, kegyével megb vől.

ILONA

Szerény,

Jó gyermek! – Isten önnel, csak siessen,
És térjen vissza gyorsan. Még ma látni
Kívánja önt a császár.

ELIZ *(magában)*

Óh, szegény
Günther! te nem látsz! én pedig csupán
30 Rád gondolok!
(Meghajítja magát. El a komornával.)

ILONA

Jó gyermek! S érte a
Császár is érdekl dik. Érdemes
Rokonszenvére. S mindenkihez
Kegyes. Min szív, mily nemes kedély!
– S min rideg, hol eszme s akarat
35 Vezérli tetteit! Bátyám, te jól
Ismered t: elméje csont; s meleg
Szívének az van gátul. Áldozat,
Mint szívemé, nem nyerhet egy mosolyt
Ajkáru ott, hol a makacs vel
40 Meghidegíti lángját. – Mert szeret s nem
Csak mondja; és szerelme mély s igaz.
Jól látom én, de mélyebb és er sb

Határozása. Oh, nehéz tusa!
(komornyik j)
 Mi ez? Már j nek? Ily korán?
 KOMORNYIK
 45 Méltóságos grófn , egy fiatal f tiszt
 Ohajtana méltóságod el tt megjeleni.
 ILONA
 Neve? Névjegye?
 KOMORNYIK
 Nem adta át.
 Méltóságoddal akar beszélni csak.
 ILONA
 Ki lehet? Tiszt? Talán a császár küldi.
 50 Vezesd be s hagyj magunkra.
(komornyik el)
 Tán nem jöhet ma s arról értesít.
(gróf Szécsy Péter j)
 Te! Péter itt! Bátyám, isten hozott.
 SZÉCSY
 Kisasszony! Asszonyom! – Nem is tudom
 Mikép nevezzem úgy, amint leginkább
 55 Megilleti.
 ILONA
 Mi ez? Péter, te rég
 Ohajtva várt testvér! Mi hang ez?
 SZÉCSY

Óh

Grófné, a testvér-kötélék – szül k
 Után ered. S gróf Szécsy Péter engem
 Kitagadott s megátkozott. Talán
 60 Ha élne most, lányának tiltaná meg,
 Hogy nevét viselje.
 ILONA
 Istenem!
 SZÉCSY
 Csak nézze grófné e levélt. Igaz,
 Hogy névtelen. De én utána jártam,
 S tartalma, meggy z dtem, hogy való!
(levelet ad át, melyet Ilona megindulással olvas)
 ILONA
 65 Irtóztató!
 SZÉCSY
 Azért irtóztató,
 Mivel való. A grófné sem tagadja!
 Gróf Szécsy Péter nagy magyar vala,
 S engem, fiát, megátkozott, mivel
 Császár zsoldjába álltam, akit
 70 Gy l lt; pedig nyilván, a napvilág
 El tt; viseltem büszke kardomat,
 És átka erre rozsdát nem vetett,
 Mint nem homályt ez, a magyar nemes
 Házára. Mindegy, megátkozott,
 75 Csak mert a császárt szolgáltam. S ugyan
 Mit szólna most a büszke ur kegyedre,
 Ki szint' azon császár rimája lett,
 Akinek én a katonája lettem!
 ILONA
 Óh könyörülj! Vagy gróf ur, ön nemes,
 80 Lovag – s egy asszonyt ily könyörtelen,
 Gyöngédtelen sért.
 SZÉCSY
 Ugy-é, asszonyom,
 Gyalázatosnak lenni, az szabad,

De a gyalázatot nevéen nevezni
Gyöngédtelenség, nem lovaghoz ill !
85 Óh, én nem is feledtem volna el
Az illemt, melyet szép asszonyok
A férfiatól méltán várnak. Ám
Atyánk után a törvény engemet
Elvett jogomba visszaállított,
90 S most már a Szécsy háznak én vagyok
Feje. Becsületének re én
Levélk. S a névnek, melyet negyven s
Mocsoktalan hagyott rám, tartozom:
Hogy azt tegyem, mit tenni fogna köztünk
95 A legrosszabb is. Grófné, tudja meg,
Holnap leoldom tisztí kardomat,
Mely oly kevésbé tűr gyalázatot
Mint s magyar nevem. Kegyed pedig
Tegye le a nevet; én nem leszek
100 Császári szolga; Ön legyen tovább is
Császári kedves.

ILONA (*magában*)

Óh szívem, ma még
Csak még ma ne szakadj meg. Ily közel
A dönt pillanathoz: szörnyű volna,
Meghalni így a szégyensúly alatt.

SZÉCSY

105 Grófné, ha nincs ellenvetése, most
Eltávozom. Ha itt bevégezi
Majd szerepét, Zarándi birtokunk
Szolgálatára áll. A nagy világtól
Távol van az, s oly csöndes és sötét
110 Mint egy kolostor.

(*hűdegen el*)

ILONA (*szünet után*)

Óh József! hazám!
Meg birtok-e fizetni mindezért?
Van-é elég ár megfizetni egy
Ily megalázást? A magyar leány,
Ki negyven sre büszke, s szent hagyomány
115 Gyanánt öröklé sz z nevök': merész
Játékba dobta kincsét. B nősen
Ha nem nyer; áldva, hogyha nyer. Nevem
Bécs ajkain forog; becsületemre
Otthon keresztet róttak; a saját
120 Testvérem eltaszit, kiátkoz és egy
Igazolól szóm sincs. De mit nyerek,
Ártatlanul, s t önként eldobott
Nevem díjába? Semmit. Még ügyünk,
Mint hajó, mit szél s vitorla helyt'
125 Csak jó kívánság s gyöngé ima hajt –
Egyet se mozdult. Tán ma! Óh, remény,
Te napról napra csalsz, hizelgsz, hitetsz,
De csalsz megint! Ha most egy szál szakad,
Mást kötsz, bogozsz, míg azt is összetépi
130 A holnap. Óh, ma is van egy remény-
Szálacska. Günther... Eljön-é? Hoz-é
Jobb hírt ügyünkr l? És ha nem? – Ha nem,
Enyém lessz a végpróba. Most; hiszen
Nem is birnám a harcot már tovább!
135 S ha nem hajol, ha szivér l szerelmem
Az elme jégkérgét föloldani
Nem volna képes; elhatározása
Ha még ma is, ha végre is dacol
Szerelmem és szerelme lángival:

140 Örökre vége! Megadom magam' –
S megyek, magammal vive szégyenem'.
Hazám! Az áldozat kész! A vitéz
A harcmezőn nem vérzik jobban el,
Nem örömebb – s ah! nem oly hiába!

145 – El, kishit ség! veszve semmi sincs,
Még a remény sincs. – J nek. Istenem!
(Thurn grófné. Khevenhüller grófné. Meerstrom báró. Rosenberg gróf, vendég urak és hölgyek j nek
Ilona fogadja. Általános üdvözlések.)

THURN
Kegyed fölötté szíves.

ILONA
Drága grófné,
Lekötelez. Alig remélhetém;
(Leülnek Thurn grófné Ilona mellé a f helyre. Khevenhüller grófné mellettök. A többiek társalgó
csoportozatokban.)

THURN *(az el bñire felelve)*
Mindenki csak kegyed felé siet:

150 Dús palotája példány Bécsbe' most.
Estélyein minden, mi ritka, szép,
Vagy keresett, együtt van.

KHEVENHÜLLER
Óh, igaz!

Már azt elismerem. Mi Bécsben egy,
S t, a világban páratlan, s amit

155 Csak ritka helytt találni: – itt az is
Föllelhet !

ILONA
A grófné magamat
Kiváncsivá tesz; ily kincsekr l én
Mit sem tudok. S mi volna az?

KHEVENHÜLLER
Kegyed

160 Nagyon szerény! Titkolja kincseit
Mikért egész világ irigyli.

ILONA
Ej,

Mégis, mi az?

KHEVENHÜLLER
A császár! Kit csupán a
Szép Szécsy grófné nyert meg ékkövíül
Estélyihez.

ILONA
A grófné, igazán
Fölötté elmés! *(félre)* A kígyó! *(fenn)* S kegyed

165 Reméli: hogy ma felségihez
Lehet szerencsénk?

KHEVENHÜLLER *(gúnnyal)*
S ön nem bizonyos

Egésszen abban?

ILONA
Hogy volnék? hisz -
Felsége ritkán és váratlanul
Lep meg, nem engem, mert magamnak azt

170 Tulajdonítani nem merném, hanem
A társaságot, mely szerény lakom'
S estélyim' olykor szerencséteti.

THURN
Ha meg kell vallanom, grófné, magam
Is oly reményben éltem és jöttem el:

175 Hogy felsége itt lesz.

ILONA *(gúnnyal)*
Ah! A grófné

Igen lekötelez.
 THURN *(zavartan)*
 Azaz, – bocsánat – én –
 ILONA
 Nem, nem, – valóban itt nincs semmi más
 Inger, csupán ha felsége ide
 Alázza meg magát.
(megvet leg elfordul. Rosenberghez.)
 Gróf úr, kegyed
 180 Fölötte ritka nálunk. Egy id –
 – S rég! – óta csak panaszra ád okot.
 ROSENBERG
 Vigasztalan volnék –
 ILONA
 Hát illik így
 Elhanyagolni régi ismer it?
 Az udvar összes urai s hölgyei közt
 185 Ön volt legels ismer m. – Ugy-é
 Emlékezik még: – felsége s ön
 Váramba jöttek. *(halkan beszélgetnek tovább.)*
 KHEVENHÜLLER *(titkon Thurn grófnéhez)*
 Vette észre, grófné
 Mily kényes!
 THURN *(színtígy)*
 És csíp, mint a méh. Gonosz
 Fullánkja bennszakadt; de fogadom,
 190 Nem az én, – az vesztére lesz!
 KHEVENHÜLLER
 Hogy is
 Mer szólni egy ilyen! – Ma kell, ma még
 t megaláznunk.
 THURN
 Meerstrom, az öcsém
 Azt mondja, még ne! Még nem érte el
 Diadalának végpontját. Ne még,
 195 Ha felsége a hálóba ment
 Egésszen, – akkor!
(A szárnyajtókat egyszerre kétfelé tájrák. Mindenki arra fordul. Várakozás.)
 KHEVENHÜLLER *(fölugrik)*
 A császár!
 THURN *(színtén)*
 Valóban?
(két komornyik az ajtón kétfel áll.)
 ELS KOMORNYIK *(jelent)*
 kegyelmessége, herceg Kaunitz!
(Kaunitz belép.)
 ILONA *(nagy tisztelettel elébe siet)*
 Kegyelmes úr, mi nagy szerencse!
 KAUNITZ *(A köszöntést alig fogadva.)*
 – Itt
 Van-é a császár?
 ILONA
 felsége még
 200 Nem érkezett meg.
 KAUNITZ *(visszafordul)*
 – Várjon a kocsim!
 Még? mondta, grófné? Biztosíthat-é
 Hogy itt lessz felsége?
 ILONA *(halkan)*
 Szavát bírom.
 KAUNITZ
 Kocsim mehet.
(mialatt az ajtók becsukatnak: el bbre j , körülnéz a társaságon.)

Igen szép társaság!
 Grófné, kegyed varázsló. Hol vevé
 205 B -vesszejét: hogy *ezekef* ide
 Idézni bírta?
 ILONA
 Ez titkom. Szabad
 Megtartanom?
 KAUNITZ
 Csak tartsa meg! Titok, mit
 Mindenki sejt, engem nem ingerel.
 Hol van helyem? Kérem, mutassa meg,
 210 Mert nem szeretnék állni láb alatt.
 ILONA (*Azon helyre mutat, hol maga ült, Thurn grófné mellett.*)
 Ha úgy tetszik, kegyelmes úr.
 KAUNITZ
 Köszönöm!
 Soha nem ülök más mellé. Velem
 Se üljön egy lócára senki.
 THURN (*sért dve fölkel*)
 Ah!
 KAUNITZ
 Így jó. (*Leül.*) Ha tetszik, édesem –
 (*Egy székre mutat.*)
 THURN
 Min
 215 Kiállhatatlan.
 KHEVENHÜLLER
 Ezt csak t rni kell.
 Jerünk. (*félre*) Úgy látom, itt ma napi rend
 A megalázás.
 (*A két grófné egy más pamlaghoz megy, s ott helyet foglalva beszélgetnek.*)
 KAUNITZ (*Ilonához*)
 Ah, grófné, csak ezt
 A két selyemhernyót akartam el-
 Kergetni. rizkedjék t lök. E
 220 Rút állatok, harapni nem levén
 Foguk, benyálazzák kezét s az is
 Undort szül. Üljön mellém; nem vagyok
 Olyan goromba én mindenkihez!
 S beszédem is van a grófnéval. – Így.
 225 Hallott ma már ujságot? Ugy-e nem?
 Futáraink megjöttek. Jó hírek.
 A belgaság zajong. A háború
 A török ellen elkerülhetetlen.
 A muszka cárné, kinek érdeke
 230 A háború, személyesen kíván
 – S e tavaszon még – összejönni a
 Császárral. Ez ha sikerül: ügyünk
 Megnyerve; – ott baj, itt veszély: – az ily
 Id k nem épen kedvez ek a
 235 Reformnak.
 ILONA
 Ah! ily áron?
 KAUNITZ
 Hát nagy ár
 Egy kis zavargás? egy kis háború?
 Nagy, egy kevés polgári vér, meg egy
 Kevés török vér? – Ez nagy ár? – Hiszen
 Ha nem csalódom, a grófné maga
 240 Nem kérdezé oly szükkezün az árt,
 Mikor magáról volt a szó? – Elég,
 Hogy a siker mienk; – s , kénytelen
 Reformjait, bár kis id re is

Pihenni hagyni.
 ILONA
 Kis időre csak?
 245 Mit ér, ha nem örökre?
 KAUNITZ
 Ah! aki
 Időt, az életet nyert!
 ILONA
 Az idő,
 Bizonytalanban, új halál nekem;
 Csak szenvedésem haladéka, minél
 Tovább halálom: annál hosszabb
 250 A haldoklási készüllet!
 KAUNITZ
 Miért
 E rémes eszmék? Ily szép viador
 Mosolygva ölel, mosolygva vérzik el.
 – Szabad lesz egy kérdést merészlenem?
 Grófné, kegyed nem csak politikát,
 255 De mást is vizsgál?
 ILONA
 Kegyelmességedet
 Mi érdekelné más? Nem, Önnel én csak
 Politikát vizsgálom.
 KAUNITZ
 És Günther úrral?
 felsége titkárával?
 ILONA
 Ej,
 Már tudja azt is –?
 KAUNITZ
 Én mindent tudok.
 ILONA
 260 Mért kérdi hát? – Különben, véle is csak
 Politikát. Mit is lehetne mást?
 KAUNITZ
 Grófné, kegyed rideg, gonosz szív ;
 Csak célt hogy érjen, másra nem tekint.
 Mit gondol ön Güntherrel? Ki az a
 265 Günther, kegyednek? Egy titkárnő csak,
 Ki egy sohajtot sem érdemel. Való.
 A macska játszik, az egérrel így:
 Játék egyiknek, a másiknak halál!
 ILONA
 Mit tesz fel ön rólam, kegyelmes úr?
 KAUNITZ
 270 S ön azt nem vette észre? Günther, e
 Játékon elkockázza mindenét:
 Császára vakbizalmát, önjövőjét,
 Becsületét. Oly ember, milyen
 Nem fogja a pénzért tenni ezt. Mi lesz
 275 A fizetése? Ah, szegény, maga
 Fog ráfizetni! S tudja mit? – szivét!
 ILONA
 Kegyelmességed elrémít.
 KAUNITZ
 Ön ezt nem vette észre? Jó szivét
 Inkább dicséri ez, mint elme-élet.
 280 No, csak figyelje meg! – De folytatom
 Kérdésimet nagysád üzemliről,
 Ha megbocsátja, – s a császárral?
 ILONA

(Az ajtók kinyitnak.)

Ah!

Ki j ? Nem a császár?
(József, Lascy, Günther-j nek.)
 KAUNITZ

De maga!

Szerencse önnek, szép ellenfelem.
*(Mindenki föláll s a császár felé tekint; ki el re j
 s nyájasan üdvözl a társaságot.)*
 ILONA

285 Felséges úr, hálám –
 KAUNITZ *(ülve magában)*
 Ellenfelem? – Hisz
 Egy kézre dolgozunk. Eh, mégis az!
 Kölcsonbe' csaljuk egymást.
 JÓZSEF

Drága grófn ,

Kés n jövünk. Jövünk, mert társakat
 Hoztam magammal, engedelmb l –
 290 Vén Lascymat, ki holnap indul, – és
 Bucsúzni jött. S Günther, titkáromat,
 Kit van szerencsém bemutatni.
 ILONA

Már

Ismerjük egymást.
 JÓZSEF *(félre)*
 Jól tudom!
(Meglepetést szünelve.)

Hogyan?

Felség –
 GÜNTHER *(zavartan)*

295 Felség –
 ILONA *(hirtelen)*
 Minap a Glacis-n elragadt
 Tüzes fogatom, tán veszve is valék
 Mid n önáldozással egy merész
 Ifjú a gyepl t megragadta –
 JÓZSEF

S az

Günther, te voltál? *(félre)* Nem ügyetlenül
 Találta föl magát –
 GÜNTHER *(mint föllebb)*
 Felséges úr –

300 THURN *(Titkon Khevenhüller grófn hez)*
 Min regényes! ez a kis lovag
 Fülíg szerelmes.
 KHEVENHÜLLER
 Szinte látom a
 Kezén a tintafoltot.
 THURN

Csak nehogy

Vér mossa el.
 KHEVENHÜLLER
 Ne féltse, édesem;
 Nem a lovagregény-kor a miénk!
 305 Meg, érdemes is volna, ilyenért?
 JÓZSEF

Szép, Güntherem: szintoly derék lovag,
 Amily derék titkár vagy! És miért
 Nem mondtad el vitézi tetedet?
(mer n néz Güntherre, ki zavarodottan s szemlesütve áll el tte. – Célzással.)
 Lám, én jutalmul, még nem tudva is,
 310 Egy drága meglepetést szántam neked.
 GÜNTHER

Felség –

ILONA *(félre)*
 Mi volna az?
 JÓZSEF
 Csak várj reá,
 Ma megkapod még. – Grófn , itt-e kis
 Védence már?
 ILONA
 Remélem, nemsokára
 Be is mutathatom.

GÜNTHER *(magában)*
 Védence? Hah!
 JÓZSEF
 315 Bocsánat a szép társaságtul! Itt
 – Mint mindig – annyi szép van egy bokorban,
 Hogy lepke, méh zavarba j ne: mely
 Virágra szálljon? Csak mulassanak
 Szép hölgyeim!
(Lascyhoz)
 Nézd Lascy ezt a n t!
 320 Mi szép! egy égi angyal, földi testben!
 Nem kopog-e láttára vén szived?
 Mint e hideg sziv itt? – De tudod-é:
 Nekünk szolgál a bátyja. – is a
 Táborba lesz, gondod legyen reá.
 LASCY
 325 Szolgált csak. Épen most veszem hírét,
 Hogy nyugalomba megy.
 JÓZSEF
 Mit? magyi
 Ranggal? –
 LASCY
 A nélkül.
 JÓZSEF
 S mely okon
 LASCY
 Ki tudja?
 De különöst susognak. Bosszúból
 A húga végett.
 JÓZSEF
 Hah.
 LASCY
 Egész világ
 330 Felséged ágyasának véli t
 S a grófot ez fölingerlé.
 JÓZSEF *(bosszusan)*
 Elég!
 Szolgáim is csak hagyogassanak
 – És ily silány okokbul, el! – S hová
 Ment a nemes gróf?
 LASCY
 Hazament magyar
 335 Országi birtokára.
 JÓZSEF
 Hah, ha még
 Az atyja nyomdokába lép! A vén Ghymes
 S a büszke Örsy jó preceptorok
 Lesznek neki. S ha Detrek ivel
 Pajtás lehet : – no majd meglátjuk! Eh
 340 Rávárok. – *(elfordul)*– Aha, Kaunitz! Ön is itt?
 EGY UR *(halkan egy hölgyhöz)*
 Csak nézze nagysád, mily kevély, hogy
 Az egy, kit felsége nem tegez

A férfiak közt.
HÖLGY
Méltán! S olyan is
Mint egy öreg Madám! Nem?
UR
Ah, süperb!

345 JÓZSEF (*Kaunitz mellé ül.*)
No, hogy vagyunk?
KAUNITZ
Jól.
JÓZSEF
S a grófné?
KAUNITZ
Szegény,
Fél is, remél is.
JÓZSEF
És ábrándozik
Magyar honával? Ugy-e?
KAUNITZ
S a magyar
Királlyal is.
JÓZSEF
Velem?
KAUNITZ
Felség, ki nincs
Megkoronázva: nem magyar király.
JÓZSEF
350 Úgy hát a bájos grófné, Senkivel
Ábrándozik –?
KAUNITZ
Azért *ábrándozik*,
Mert gondolatja tárgya *nem való*.
JÓZSEF
Szók, szók!
KAUNITZ
De minden szó s üres beszéd –!

355 Szó a török vizsály, szó Katalin
Cárn haragja, szó a belga hév,
Szó a magyar kérdés. Csak egy tény: –
JÓZSEF
S mi az?
KAUNITZ
Hogy felséged csalódní fog.
JÓZSEF
Miben?
KAUNITZ
Mindenben és mindenkiben:
A szókban, a dolgokban és embereken.
360 A cárn ben, hogy h *szövetkez* ,
Pedig magáért *sz* cselet, s érdekért:
Hitet, becsületet *levetkez* .
Szegény *törökben* . hogy könnyen *törík*,
Holland belgában, hogy *hol láng* lobog,
365 Az csak lidérc s parázsba hull tüze;
Magyarba' : hogy közönye nem csaló,
S örvénye nem mély csöndes szín alatt.
És végre a grófn ben is : –
JÓZSEF
Tovább!
KAUNITZ
Eddig van.
JÓZSEF
Ön rejtélyekben beszél.

KAUNITZ
 370 Mikor beszéltem én világosan?
 Nekem csupán szemem világol; oly
 Világos az, mint napvilág; szavam
 Felh s örökké!
 JÓZSEF
 Van villáma is?
 KAUNITZ
 Csupán az állam ellenségire.
 JÓZSEF
 375 Csak szórja rájok bátran!
 KAUNITZ
 Nem merem.
 JÓZSEF
 Miért?
 KAUNITZ
 El ször is felségedet
 Érném velök.
 JÓZSEF
 Hogyan?
 KAUNITZ
 Felséged els
 És legveszélyesb ellensége az
 Államnak – önmagának.
 JÓZSEF
 Így magam
 380 Leszek az állam, – mint Lajos? –
 KAUNITZ
 Lehet, –
 De akkor öngyilkos.
 JÓZSEF *(fölkél)*
 Kaunitz, vigyázz!
 Neked se szabad minden!
 KAUNITZ *(is fölkél)*
 Ausztriát
 Megmentenem se?
(Ismét leülnek s halkan folytatják beszélgetésüket.)
 ILONA *(Eddig halk beszélgetést folytatva, Güntherhez.)*
 Így alig lehet
 Fordulatot remélenem!
 GÜNTHER
 Ma jöttek
 385 Az elmaradt föliratok. Kemény
 Hagon beszélnek. felsége nagy
 Haragra lobbant s rendelést adott:
 Hogy a megyék föloszlattassanak.
 390 „Meguntam, – így kiálta bosszúsan –
 Ötven megyét l, mindeniktül ismét
 Ötvenszer, egy leckét hallgatni, a
 Magyar közjogbul. Most rájok csapom
 Ajtómat. Ott kün kiabáljanak.”
 Nagysád, bocsánat. Önnön szavait
 395 Idézem. –
 ILONA
 felsége azt hiszi:
 Ha kün kiáltnak: itt ben érzeni
 Nem fognak! *(magában)*
 Rajtam most a sor! A vég-
 Er feszítés! – Nem riadhatok
 Attól se vissza már, ha ennyit
 400 Áldoztam érte! *(énn)* Günther úr, nagyon
 Sokkal vagyok adósa, nagy becsü
 Közléséért. Kegyed biztos lehet:

Nem pazarolta hálátlanra, jó
Szolgálatit.

GÜNTHER
Nagysád! Hálája, egy

405 Rövidke szóval dúsan, pazarul
Le van fizetve. Én nem várom azt,
S megérdemelni sem tudám!
(halkan folytatják.)
MEERSTROM *(Thurn és Khevenhüllerhez)*
E kis

Titkár nekem egész mulattatás;
Mily eped , mily édeskés! Csak azt

410 Csodálom, a grófné miképp fogadhat
Ily széptev t!
THURN
Min idylli vagy!
Nem mindegy az ilyennek?
KHEVENHÜLLER
Jó; de nem
Mindegy talán a császárnak! Nekünk
Jó víz lesz ez malmunkra még.
MEERSTROM
415 Nagysád, parányi türelmet csak!
KHEVENHÜLLER
S kit l

Várunk vezényszót? Szinte talpam ég,
Mi így csak conspirálunk s végre is
Más kapkod el minden jobb szerepet
Orrunk el l.
MEERSTROM
Még jobb, ha így szelid

420 Kezek kimélve lesznek az er sb
Aktiotul, és a cél elérve lesz
Anélkül is.
KHEVENHÜLLER
De mégis, – én – *(halkan folytatják)*
JÓZSEF *(Kaunitzhoz)*
Tehát
Ön azt javallja, engedjek?
KAUNITZ
Ha el-

425 Veszíteni nem fél Belgiumot, Magyar
Ország felét, a pápa szent kegyét,
S grófnéja szívét: – úgy csak rajta, Sire,
Álljon keményen. Ez végs szavam.
(fölkáll s mélyen meghajol)
JÓZSEF *(fölkáll)*
Enyém pedig: Si fractus illabatur!
*(A társaság többi része felé indul, Kaunitz
nyugodtan visszai helyére.)*
KAUNITZ
Ily szellem! ily szív! ily szent akarat!
430 S miért emészti mind fel önmagát!
JÓZSEF
Szép háziasszony, megbocsáthat-e
Illemfeledt vendégének? Jerünk,
Üljünk zenéhez. Eddig untató
S unott valék. Vidítsuk, kölcsönös
435 Igyekezettel egymást. – Hölgyeim
S urak! a grófn engedelmivel
A háziur szakába vágok.
ILONA
Óh!

Felséged itt és mindenütt az ur!
*(titkon)*Felség, beszélnem kell ma Önnel.
 JÓZSEF *(szintúgy)*

Én

440 Is akarom. Csak helyeztessük el
 E cs cseléket. *(fénn)*Tetszik, asszonyom?
(Karját nyújtja Ilonának. Indulnak. Utánok az egész társaság, részint csoportokban, részint egyenként – mint Kaunitz is –. Lascy Güntherrel leghátul. Mikor József és Ilona éppen a jobboldali ajtóhoz érnek, Eliz lép ki pompás öltözékben, s szemközt találja ket.)
 ELIZ
 Nagysád kegyesb, mint érdemelhetém.
 Gondoskodása árva szívemet
 Meghatja, jobban, mint pazar kegye.
(kezet csókol.)

ILONA

445 Szép gyermekem, nincs mit köszönnie.
 JÓZSEF
 Valóba' nincs. Nem t a dús ruha,
 teszi széppé a szegény ruhát.
 Gyönyör gyermek! – Egy kis meglepés
 Vár még kegyedre. –
 ILONA

Ez már második, mit

450 Felséged ígér. És mi lesz?
 JÓZSEF
 No, hát
 Egymásnak k: Günther s Eliz.
 ILONA
 Ah, úgy?
 JÓZSEF *(csíp sen)*
 Nincs ellenére tán Nagysádnak ez?
 Vagy tán nem is tudá? Óh, hallja csak –
(József és Ilona, beszélgetve el. Utánnok sorba a többiek. Eliz szerényen félreállt. Csak Lascy, Günther s Eliz maradnak a színen.)
 ELIZ *(magában)*
 Ah! Günther e ruhába' meg se lát,
 455 Vagy rám nem ismer! – Óh, mi jobb valál
 S most hogy sajnállak, egyszer ruhám!
(fénn, zavartan.)
 Atyám! mi jó, hogy... Günther, istenem –
 LASCY
 Nézd, nézd, Elizke! majd nem ismerek
 Rád!
 ELIZ
 S Günther, ön sem?
 GÜNTHER
 Én? dehogynem, óh,

460 Kedves kisasszony! –
 ELIZ
 Ah! kisasszony, – úgy!
(sírva fakad.)
 Valóba, – Günther úr, – nem is tudom
 Mit mondok – Óh, ez iszonyú ruha!
 Páncél gyanánt szorít!
 LASCY
 Na, gyermekek,
 Hát mi bajunk van? Itt hagylak, hamar
 465 Béküljetek ki! Ezer ágyu, azt
 Nem t röm el, hogy még duzzogjatok!
 Csak mondjátok ki egymásnak: mi bánt,
 És azzal vége... – Meg ne lássam aztán
 Hogy sírsz, Eliz. Te Günther légy okosb.
(Lascy el.)

GÜNTHER
 470 Mért sír?
 ELIZ
 De szép is volt az öntül, úgy
 Szólítani engem?
 GÜNTHER
 Tévedés –
 ELIZ
 Nem az!
 Ne mondja, látom én! Talán ruhám
 Miatt. Talán hogy itt vagyok? De óh
 Tehettem-é minderrül én? Atyám
 475 Küldött ide, – s a császár akará –
 GÜNTHER
 Mit hallok: a császár? – Nagy ég, Eliz,
 Való-e? Önt a császár rendelé
 E házhoz? engem is majdnem er vel
 Hozott ide! Mindent tud! Mély szeme
 480 Tekintetét most értem! Így akart
 Büntetni engem!
 ELIZ
 Günther, szóljon, az
 Egekre kérem! B nös ön? S a császár
 Büntette önt? – Óh, j jön! kegyes!
 Én lába elé borulok! értem
 485 Meg fog bocsátani önnek.
 GÜNTHER
 Azt hiszi?
 Nem, nem!
 ELIZ
 Mi történt? Óh, az istenért,
 Günther, beszéljen.
 GÜNTHER
 Óh, ne kérdd, Eliz.
 B nöm nagyobb, mint megbocsátható
 Lehetne! felsége ellen, – és –
 490 És ellened! Nem érted? ellened!
 ELIZ
 Csak ellenem? Én megbocsátom azt.
 GÜNTHER (*magában*)
 Angyal! ha tudná: hogy ez áruló
 Szív vétkezett! Ah, mindent megbocsát
 A n , csak egyet: ezt nem!
 ELIZ
 Günther! Ön
 495 Hallgat? Nem is néz Erzsikére?
 GÜNTHER
 Óh!
 Hagyjon magamra! Utáljon meg és
 Vessen meg engem! Óh, nem is vagyok
 Egyébre méltó. Én is gy lölöm
 Magam – magam! Mert nem tudok, nem is
 500 Akarok én megtérni!
 ELIZ
 Mily beszéd!
 Ez már igen rossz, b nös egy beszéd!
 GÜNTHER
 S hogy úgy van!
 ELIZ
 Úgy-e nincs úgy? Güntherem,
 Te nem lehetsz átalkodott! Talán
 Tévedtél! De megtérsz, látom én,
 505 Bánod te azt! Beteg vagy, Güntherem.

Szólj, mi bajod? J j, nyisd ki szívedet,
 Hadd látom a sebé! talán nem is
 Lesz oly veszélyes! Erzsikéd pedig
 Ért ám sebekhez; óh, már sok sebet
 510 Meggyógyított ; árvák, özvegyek
 Jöttek, míg a falun lakánk; talán
 Meggyógyítandja a tiédet is!
 GÜNTHER *(szemét elfödi)*
 Soha! Soha! Nekem nincs gyógyulás!
 Oh, hagyj el engem! Veszni hagyj! Minél
 515 Jobb vagy te: én annál rosszabb vagyok,
 Mikor te angyal: ördög akkor én,
 Ha vádra nyílnak ajkaid: megölsz,
 S ha megbocsátasz: én elkárhozom!
 ELIZ
 Réműlve várom, mit fogsz mondani.
 GÜNTHER
 520 Óh, mondjam-é? S megöljelek vele?
 Érts meg: szeretni nem tudlak; szívem
 Máshoz hajolt; le van b võlve, láz,
 Igézet, óh, vagy bájital fogott meg:
 Mert én – a császár kedvesét –
 ELIZ
 Nagy ég!
 525 Günther, segíts! *(elájul.)*
 GÜNTHER *(csönget)*
 Nagy isten, mit tegyek?
(Komorna j .)
 KOMORNA
 Ah!
 GÜNTHER
 A kisasszony rosszul lett; vigyék
 Ágyába; orvosért futok. *(el)*
 ELIZ *(elocsudik)*
 Mi az?
 Jobban vagyok. Szeráf, segítsen a
 Szobámba!
 KOMORNA
 Jó kisasszony, tán szoros
 530 Volt a ruhája?
 ELIZ
 Meglehet! Az, az!
 Vessük le, j jön, ezt a csúf ruhát!
(Eliz, komornától vezetve, el. Mindjárt: József, Ilona j nek.)
 JÓZSEF
 Mi az tehát, mi engem kötve tart: e
 Póráz, körültekerve szívemen,
 Az életérrel egybeforrva: mi?
 535 Tán e tekintet, mely biztat, s tagad?
 E kéz, amely von s mindég eltaszít?
 Ez elmebontó, lélekveszt mosoly? –
 Nem, nem tovább! Ma vagy még zsarnokom,
 Holnap lerázom láncodat. S e szív,
 540 Mely, mint mimóza, félve zárkózék
 – Mióta Máriája sirkövén
 Halál fagyujja érte, – újra zárt
 Virág leend, boszúsan önmagára:
 Hogy egy csalárd sugárra megnyilék!
 ILONA
 545 Felség –
 JÓZSEF
 Ne szólj így! Egy szót várok én,
 De azt nem így, nem így kell kezdeni.

Mily tömkelegbe vittél? Könnyedén
 – Mint a lidérc az éjben – szökve, szállva
 El ttem: el nem érhet , talán
 550 Nem is létez , család, hazug világ!
 Mi vagy? Erény-e lényed, vagy szeszély?
 B n lánya vagy, – ki fojt, mid n ölel, –
 Vagy Vesta-sz z, – ki viraszt s áldozik?
 Kit csalsz meg? Engem? Önmagad? vagy a
 555 Világot? Ennyi kérdés, – s egyre sincs
 Válasz! Hiába szedtem szét agyam
 Minden red jét, – ah, mi kínosan! –
 Nincs semmi válasz!

ILONA

Nincsen? Én adok.

Hallgass ki, József; mit régóta kérsz:
 560 Im felnyitom szívemnek mind a két
 Kamrája zárát: nézz örvényibe!
 Szeretlek. – Ez kevés. Miért riadsz
 Örömmre még? – a lángoló napot
 Ki nem szeretné? a te lelked az:
 565 H és világos! S a tengerszemet,
 Mély kék vizével, síma szín alatt
 Tölcséresen sodort örvényivel,
 Ki nem szeretné? kit ne fogna egy
 Varázsos rült vágy: belétemetni
 570 Magát örökre! – a te szíved az!
 S te is tudod rég, hogy szeretlek; azt
 Ez ajk, e kéz, szem, mind elárulák –
 Szeretlek, József, és tied vagyok:
 Tied szívem, lelkem, reményeim,
 575 Imám, – s az üdv l ami rész enyém:
 Mind a tiéd, mind! – így szeretlek!
(Egyszerre más hangot váltva:)– Így,
 S ezerszer inkább gy löllek! – Te vagy,
 Ki elkobzád szent jogát hazámnak?
 Ki koronáját becsméléd? Te vagy
 580 Ki eltiportad nyelvét? Vakmer n
 Kitérőd störténetét? Te vagy
 Ki egybecsünek állítád a vért,
 Mely hont szerezt, s a szolga veritéket,
 Mely földet öntöz, hogy magot teremjen:
 585 Mid n egyenl vé t d a nemest
 S parasztot? – Oh mondd! mondd ha nem te vagy!
 S imádni foglak ez egy szóért! – De nem.
 Hallgass – mivel te vagy, te vagy, s gy löllek!

JÓZSEF

Ilonám,

Örjögysz!

ILONA

S csodálsz? Hisz természetes,
 590 Mid n egy agy sz k ketrecében, ily
 H szerelem s b sz gy lölet vivódnak!
 Hajíts be tigris és párduc közé
 Galambot és csodáld, ha szertetérik!

JÓZSEF

Szegény, te mindig csak hazád ügyén
 595 Csüngsz, tépel döl. Hagyd azt a férfiaknak.
 Szeretni, ez az asszony végzete.
 Gyűlölni, vívni, férfi dolga. S k
 Nélk led is ne aggódj, szorgosan
 Beteljesítik ezt a hivatást!

ILONA

600 Nem szólok én hazám törvényir l,

Nem védem én tiport jogát; ahoz
 Zord férfiszó kell. Én nem is tudok
 Hozzá. Igaz; hisz én leány vagyok,
 De jól jegyezd meg ezt, magyar leány;
 605 S hazámban a leányok, elven is
 Jogismeret nélkül is tudnak a
 Hazáért lelkesülni: a hazát
 Szeretni, érte halni is, ha kell.
 610 Dobó leánya törvényt nem tanult,
 És Rozgonyiné nem vitakozott,
 De vívni, halni készek voltak.
 Kész vívni szívem is; magával is
 Fölötted, kit szeret s gy löl. S ha még
 Jobban szeretne százszor, mint szeret
 615 Kitépném, ha még – jobban nem gy lölne!
 És volna rá okom, van rá jogom.
 Nézd csak: mit áldozék szerelmemért,
 Szerelmedért! Szepl telen nevem,
 Melyet holnap le kel már tennem, úgy
 620 Parancsolá a Szécsy-ház feje!
 S nem láttad itt e grófnék megvet
 Fintorjait? – De úgy akartam. k
 Hiszik s higyjék, hogy ágyasod vagyok,
 Egy Szécsy grófné – császár ágyasa!
 625 Mert akarám: hogy oldhatatlanul
 Legyen csatolva énhozzám neved,
 S ismertelek, hogy azt, kit a világ,
 (Habár balul), tiédnek vél, s akit
 Szeretsz is: eltaszítani nem fogod.
 JÓZSEF *(keser n)*
 630 Te azt hívéd? S hitted, hogy ösmerél?
 ILONA
 Tudtam: szeretsz. Akartam, lángoló
 Szíved tüzére, kénzapor gyanánt
 Olajt zúdítani. Bécsbe feljövék –
 JÓZSEF
 Ugy-é? – El re tervelt számítás!
 635 Egy magyar ármány? egy komédia?
 Oh asszony, asszony! ki mikor szeretsz is,
 Nem csalni, nem tudsz!
 ILONA
 Óh, ne érts balul,
 Hallgass ki végig. – Bécsbe feljövék:
 Itt közeledben élni, égni, és
 640 Lángomba besodorni téged is.
 Otthon gy lölt, itt megvetett teremtés,
 Kétféltelm talán el tted is: –
 De szívem elzárt könyve: eddig egy
 Angyal kezében állt, az olvasá;
 645 Mosolygva helybehagyta. Most neked
 Nyitám föl azt. Tekints belé: – s imádkozz’
 Bel le, vagy dobd sárba!
 JÓZSEF *(kín Ilona beszédei alatt nagy
 küzdés és szembeötl változás ment át)*
 Mit kívánsz?
 Boldogtalan, mily árt, szerelmedért?
 Egy életet? – kevés! s mi könnyü és
 650 Mily édes volna, odadobnom azt:
 Ölelni téged s együtt halni meg!
 De nem, te nemcsak életet kívánsz:
 Lelket kívánsz, mely istent l magos,
 Nagy hivatást nyert: hogy most ejtse el azt;
 655 Reményeket: hogy zuzza szét maga;

Nagy terveket: hogy mondja – kártyavár;
 Húsz néma évről minden gondolatját,
 Vágyát, vetését, amikor megért:
 Hogy vesse t zbe s mondja – polyva volt!
 660 S még ez se volna sok: gyöngysor gyanánt
 Talán nyakadba f zném, hadd örülj,
 Játssz véle egy percig, aztán összetörd!
 De óh, neked mindez kevés! Te ily
 Olcsón nem adhatod szerelmedet!
 665 Többet: – te milliók üdvét, javát,
 Nagy léte szent jogát, mi mind reám
 Van bízva: – ezt kívánod! – Asszonyom, *ezt*
 Nem adhatom, mert nem enyém. – Hanem
 Hogy meglásd, miképp mindent, mi magamé
 670 Kész néked adni szívem: – ím, amim
 Nagy drágaságom, legszebb koronám,
 F kincsem, átadom: szerelmemet.
 Szerelmemet, tehozzád. Vidd, tiéd!
 Törd össze. Nem tartok reá jogot.
 675 Mindent odadtam. Én, koldus levék, egy
 Szeszélyedért, örökre. De légyek az,
 De élni fognak népeim, – s virul
 Hazám! – Az én hazám! mert nekem is van
 Hazám: azért, hogy én császár vagyok!
 ILONA
 680 Óh, József! ez tehát végs zszavad?
 JÓZSEF
 Ez. Nem szeretlek. Odadobtam e
 Gyémántomat. Meg vagy fizetve véle
 Feláldozásodért?
 ILONA
 Mi szörnyü szók!
 JÓZSEF
 A szerelem sok esdekl szavát
 685 Ilyenre váltja át a megvetés.
 ILONA
 S én megvetést érdelek? –
 JÓZSEF
 Valy' mi más?
 Güntherre gondolj, kit hűségiben
 Megtántorítá csalfa szód, szemed!
 Nem szégyeléd: a szolgát, ura ellen
 690 Használni föl? Nem irtózál: szívét –
 E tisztá, csakhogy gyöngé, lágy szívet –
 – De óh! ki tudna néked ellentállani? –
 Oly nyomorulttá tenned!
 ILONA
 József! Óh,
 Óh, ölj meg inkább!
 JÓZSEF
 Legjobb volna, mind
 695 Rád, mind magamra. Mégis, nem teszem,
 Csak eltaszítlak és – megbélyegezlek;
 Hogy meg ne lépje többé szívemet
 Oly gyöngesség, mely újra lábaid
 Elé vihetne. Biztosítanom kell
 700 E drága, – óh, mi drága! – diadalt!
 ILONA
 Mit vagy teend ? Mit, az istenért!
 JÓZSEF
 Megládd azonnal.
 (*azon ajtóhoz megy, hol a társaság van.*)
 ILONA

Hah! dúlt arca, – bal
 Sejtelmeket költ. Reszketek... Soha
 Nem láttam t így. Átlátszó nagy ég-
 705 Szin szemében a tengerszemek
 Viharja csapkod. Szédület fog el.
 JÓZSEF *(bekiált a társaság közé.)*
 Hölgyek s urak! Csak kérem, j jenek ki!
 Szép háziasszonyunk valamivel
 Meglepni készül. J jenek hamar.
 ILONA
 710 Az égre! ...Nem! – hisz istent nem ismer,
 Nemes szivedre kérlek: könyörülj!
 JÓZSEF
 Nemes szivemre? azt kigyógyítád!
 ILONA
 Tégy, mit akarsz hát! Kész az áldozat,
 És mozdulatlan várja a csapást.
(A vendégek ezalatt rendetlenül tolongnak elé.)
 KHEVENHÜLLER
 715 Meglássá, kész a botrány!
 THURN
 Meglehet,
 S már szinte bánom, hogy nem általunk
 Történt!
 KHEVENHÜLLER
 Ugy-é megmondtam, óh miért
 Nem is siettem!
 MEERSTROM
 Várjuk el!
 KAUNITZ *(Lascyhoz)*
 Ohó!
 Mi készül itt? félek, nehéz id !
 LASCY
 720 De hol maradnak Erzsi s Günther is?
 JÓZSEF
 Na, drága grófné, – várjuk szép szavát.
 Nem szól? Ah, értem! Engem lesz kegyes
 Megbízni? Azt akarta mondani:
 Hogy társaságunk már terhére van,
 725 S hogy elbocsátja? Ugy-é azt? –
 ILONA *(gépileg)*
 Igen.
 JÓZSEF
 S hogy ezutánra zárják termei
 Mindenkinek s örökre. Azt?
 ILONA *(növeked fásultsággal)*
 Igen.
 JÓZSEF
 S hogy sem ön az udvarnál soha többé
 Meg nem jelen, – sem a császár soha
 730 Nem, ön lakában, – és egymást ezentúl
 Nem ismerendik. – Ugy-e azt?
 ILONA *(véger feszítéssel)*
 Igen.
(Ajultan összerogy.)
 THURN
 El van taszítva.
 KHEVENHÜLLER
 Meg van ölvé!
 JÓZSEF
 Menjünk,
 Nincs több helyünk itt. Ne legyünk tovább
 Terhére háziasszonyunknak.

(Indul. Utánna a többiek. Az ájultnak, ki a sz nyegen fekszik, senki sem megy segítségére.)

KAUNITZ

– Óh,

735 Felség, de mégis, ez sok.

LASCY

Könyörtülj!

JÓZSEF

Féljobb! El re! Menj! – Parancsolom.

(Kaunitz és Lascy némán meghajolnak s el. Utánnok József. Utána mind el. Ilona a sz nyegen fekszik. Pár percig a színpad néma. Akkor Günther j . Nem lát senkit, bemegy azon terembe, hol a társaság volt. Visszaj .)

GÜNTHER

Nincs senki! s ily hamar? – Éjfél se múlt!

De még világ van – minden lámpa ég.

(A színpad elejére jöttében meglátja az ájult Ilonát.)

739 Az istenért, ez ! Nagy ég, mi történt!

(Térdre borul mellette s kezeit hévvel megragadja. A függöny legördül.)

NEGYEDIK FELVONÁS

Első szín: *Bécs. A császári várakban.
(A második felv. második színbeli terem. Günther j., iratokkal.)*

GÜNTHER

Nem állhatom tovább! Minek nekem
Ez a szolgálat! Nincs szüksége már
Günthernek e világon semmire,
Még életére sincs. Az is teher.
5 S ha nem volnék keresztyén: biz' el is
Dobnám magamtól. Így csak hurcolom,
Mint gályarab, a rákötött golyót,
Amíg leroskad – s egy sírt ásnak a
Porondba, vagy az óceán elnyeli.
10 Mindegy neki; – bizony, mindegy nekem is.
– nincs! letnt az égről, mint lidérc
A ködben: – az volt! – Erzs, az szegény
Zárdába ment. Óh! fátyla könnyed
Szövetje mily nehéz vasüng nekem,
15 Mely szívemen nyom és agyonszorít.
Mind odavannak! Mit keressz te még,
Te Günther itt?

(József merengve j.)

– Csitt, felsége j.

JÓZSEF

Tehetem-é mást? Minden ellenem,
Kezembe már-már kifacsarva volt
20 A diadal. S a célhoz ily közel!
Magyar nemesség, magad vagy oka –
Én fölvevém a keztyűt, mit elém
Oly vakmerőn dobál! – Nem akarád
Szent célzatim gyümölcsét szeretet
25 Árán: – fogadd most láng és gyölelet
Árán el azt! Három Sybilla könyv
S immár utolsó! – Óra! ég-e már?
Világos az ég? – hah, lobban-é
A nyugtalan vér, mely nem engedett
30 S most tizedbe feccsen? – Mégis, – iszonyu!
Halál fut át, borzongva, testemen.
Nem élhetek soká... Hah, akarom
– Bár e sötét világításban is –
Míg sírba mennék, látni meg vemet!
35 S mit, iszonyú! Nem volt-e iszonyúbb,
Mit eddig áldozék? –

GÜNTHER *(félénken közelít)*

Felséges ur –

JÓZSEF

Ki az? Ki mer? – Ha!

GÜNTHER

Óh, felséges ur –

JÓZSEF

Te vagy? Mi kell? Csak ülj le s írd tovább.
Hagyj engemet.

GÜNTHER *(félre)*

Erőt kell vennem. *(fenn)* Én,

40 Felséged, – elbocsáttatásomért
Könyörgök.

JÓZSEF

És mért? nem vagy jól fizetve?
Sok a dolog?

GÜNTHER

Nem az, felség! – Csupán

Beteg vagyok, – s valami félrees

Helyt keresek, meghalni!

JÓZSEF

Jó fiú,

45 Értem bajod! Ne hagyj el engemet.

GÜNTHER

Felséged immár hasznom nem veszi.

JÓZSEF

Ki tudja? Csak maradj. Jól értem én

A te bajod! Jobban talán magadnál!

50 Óh, tudtam én, hogy Szécsy Ilonát

Te is szeretted.

GÜNTHER

Óh, felséges ur!

Óh, könyörüljön!

JÓZSEF

Hallgass csak reám.

Azt is tudom, hogy érte engem is

Elárulál. De nem haraghatám:

60 Bódult valál csak; s én nem voltam-é az?

55 S t, akkor is csak jó'd akartam én!

Tudtod kívül azért küldém oda

A Lascy húgát, hogy meglátva ott:

Parázsban alvó érzeted megint

Fölgyuljon érte; szende képit l

60 Tanulj megint mosolygni; – egy mosoly

Virága többet ér a szenvedély

Egész tüzénél, melyben olvadó

Gyémántok sustorognak! – Jót akartam;

Hogy célt nem értem: arról ki tehet?

65 De ládd, amit József kezébe vesz:

Az mind török! Átokfogott e kéz!

Bocsáss meg, jót akartam! Óh, hogy a

Pokolban annyi jószándékú sül,

Ki a világot, ostobán, mer

70 Jó indulatból, vérbe-lángba dönté!

GÜNTHER

Felséges ur –

JÓZSEF

S te mégis menni vágysz?

Kérésem meg nem indít? Nézd szegény

Császárodat: – kivel fog olykor

Arról beszélni, kit – De csitt! Mehetsz,

75 Nem is akar, nem is fog soha!

(Rosenberg j .)

ROSENBERG

Felség –

JÓZSEF

Te vagy, Rosenberg? Nos, mi hír?

ROSENBERG

Amit reám egy hét el tt bizott

Felséged, azt csak most tudám meg!

JÓZSEF

Én?

Bíztam reád? Nem is tudom. Mi volt?

ROSENBERG

80 Kipuhatolnom: Szécsy Ilona

Grófné hová vonult?

JÓZSEF *(közönyt mutatva)*

Vagy úgy; no hát?

ROSENBERG

Titokba' ment, – erdélyi birtokára.
 JÓZSEF
 Erdélybe? Ha! Van ott is birtoka?
 Mi?
 ROSENBERG
 Van, Zarámban.
 JÓZSEF *(megragadja)*
 Ember! mit beszélsz!

85 Zarámban?
 ROSENBERG
 Ott, valóba, nem tudom
 Felséges úr, ha vétettem?
 JÓZSEF
 Talán
 Nem jól tudod? Vagy én hallám balul?
 Zarámba, mondtad? Nem, ne ints! – Hazudsz.
 Vagy ugy! igaz! Mit bánom? mi közöm
 90 *Nekem*, vele? – Hah! Hóra, lángol-é
 Az esti ég már? Lobban-é a vér,
 Az szív-vére?... Nem, ezt nem akartam!
 Ah, sors! irtóztató vagy! Lábadat
 Miért teszed rám? Itt vergődöm, itt
 95 Vonaglok ím, sarkad nyomása alatt!
 ROSENBERG
 Mi lelte felségét, Günther?
 GÜNTHER
 Én
 Semmit sem értek.
 JÓZSEF *(fölríad)*
 Günther, azt hívéd:
 Élted haszontalan már? Óh, nem az!
 Pókszál, melyen egy élet függ, – az –
 100 Halld, az Ilona élte.
(Az írotámlához megy s gyorsan ír néhány sort.)
 Nem akarom,
 Hogy meghaljon. És így? Óh, nem, így ne!
 Vidd e levélt! – Hórának! egyenest!
 Vidd. Menj. Repülj. Légy a vihar, – ez a
 Száraz levél, szárnyadra! Nem! mag ez,
 105 Mely életet visz, messzi tájra! – Tedd
 Nappá az éjt. S ha majd, közelgve, az
 Eget keletre pirosollni látod:
 Tedd lehet vé ott a képtelent!
(Bizalmas suttogással:)
 Ládd, másra ezt nem bízhatom!
 110 Mert a madár is vánszorgó csigává
 Válnék nekem... Te meg röpködni fogsz.
 Óh, csak röpködj. Hórának add! Eredj!
(Günther el.)
 ROSENBERG
 Felség – ?
 JÓZSEF
 Rosenberg, egy kérdést se! Egy
 Hangot se! Légy vak, néma és siket!
(Rosenberg némán meghajol.)
 115 Ki j – ?
(Kaunitz j.)
 Ön az, jó Kaunitzom? Mi hír?
 KAUNITZ
 Felséged, a magyar követség –
 JÓZSEF
 Ah,
 Épen ma! épen most! – Lehetne még

El nem fogadnom?
 KAUNITZ
 Azt alig lehet.
 Kit zve volt az óra, – s pontosak.
 JÓZSEF
 120 Hát j enek! Mindegy: ma, bármikor,
 A válasz egy, – nem engedek. Nem egy
 Vonást. Hajoljanak, vagy törjenek.
 KAUNITZ
 Felség, de én még egyszer, térdimen –
(letérdel)
 JÓZSEF
 Keljen föl! úgyis minden hiába.
 KAUNITZ *(folyvást térdén)*
 Felség,
 125 Kaunitz egyszer, most áll térdén; egyszer
 S többé soha. Hallgassa meg szavam.
 Ma még lehet engedni; még szabad.
 Ma kérnek még a magyarok; ha majd
 – S az is lesz! – követelnek: akkor a
 130 Felség becsületéért én magam,
Én nem fogom engedni, bár egész
 Ausztriánk utánna omlik is.
*Egy*óra van még, e jelenvaló,
 Ha ez lefut, örökre folyt le, s a
 135 Klepszidra vissza nem fordul, habár
 Jövend id , mid n minden kicsiny
 Homokszemét gyönggyel beváltanók.
 Most Belgium lecsöndesült, s talán
 Holnap megint zajg. – A török viszály
 140 Egy percre szűnyad; – Hóra most, setéten –
 JÓZSEF
 Mit tudsz te arról?
 KAUNITZ *(utóbbi szavait ismételve)*
 Hóra most, setéten
 Csóválja véres fáklyáját, s talán
 Holnap leverve: újra szabadon
 Lélekzel a csak egy pillanatig
 145 Megfélemlült nemesség; – ébredése
 Harag, s boszútól zve, szörnyü lesz.
 – Felség! nem enged egy vonást? Ne is!
 Mindannak, amit ön célul tűzött,
 Valósulást ígérek. Én, Kaunitz –
 150 Egy percnyi tartalék csupán, amit
 Követelek. Egy szó, egy biztatás:
 Lecsöndesíteni a magyart. Csak egy
 Kézlendület, mely a nemes – de most
 Morgó oroszlánt végigsimogassa!
 JÓZSEF
 155 Hallgass! ígérni, amit nem lehet,
 S nem akarok megadni: József ezt
 Nem tette még, nem is teszi soha!
 'Sz mért nem tevém fejemre koronájuk'? –
 S mért sürgetik, hogy feltegyem? – Mivel
 160 Tudják, s tudom: hogy a korona bár
 Csak hiu ékszer: ám ötven király
 Esk je zsibong a keretében; és
 József, ha esküszik: megtartja; vagy
 Nem esküszik. – Egy percnyi visszalépés,
 165 Mondottad, egy kis tartalék? – Kaunitz,
 Hol a fejed? egy percnyi gyöngesség
 Örökre elveszit! – S hogy lesz jogom
 Sürgetni újra, mit magam adék

Föl egyszer?! – Állj föl. J jenek.
 KAUNITZ *(föáll)* Ide?

170 A trónteremben –
 JÓZSEF
 Nincs kedvem, parádét
 Csinálni. Menj, Rosenberg: j jenek.
 Itt várom ket.
(Rosenberg el.)
 KAUNITZ
 Nincs itt könnyü helytt
 Egy kis melegvíz?
 JÓZSEF
 Tán a kezedet
 Mosnád, te új Pilátus?
 KAUNITZ
 Azt, uram.
*(Ajtó nyílik. Tizenkét magyar f úr, gróf Ghymes Miklós vezérlete alatt j . Köztük gróf Örsy, az ifju gróf
 Detrek i és gróf Szécsy Péter. – József írótlámlájához dülve, mozdulatlan várja be ket. Kaunitz mellette áll balról.)*
 JÓZSEF

175 Beszéljete.
 GHYMES
 Felség. Másodsor is
 Jövünk a trón elé; alázatos, de
 szinte szóval. Mert magyar hazánk
 Nevébe' szólunk; bátor a magyar,
 Nemzet jogát csupán országgy lés
 180 Tarthatja fönn, azt védni: megbizást
 Csupán ez adhat. Ám, kéréseink
 Országgyülés iránt nem nyertenek
 Meghallgatást; megyéinket, melyek
 Szólhattak és szóltak: fels bb parancs
 185 Feloszlata. S most mélyen sulytva, csak
 Mint egyesek. Bár tudva, hogy szavunk
 A hallgatásra kényszerült hazáé,
 Saját szívünk-sugallva szólalunk meg.
 Miért soroljuk újra s újra el
 190 Sérelmeink? Vérz sebünk, kinél
 Lehetne ismer sebb, mint *azel* tt,
 Ki adta s vissza is vonhatja. Ám
 Mindennap uj sebbel tetézi a
 Tegnap keservét. Most duló paraszthad
 195 Pusztítja Erdélyt – és kezünkbe nincs
 Fegyver megóvni a vérz hazát;
 Mert a hadakkal nem Országgy lés, a
 Felség parancsol, s az pusztulni hagyja
 Hazánk e szép részét, a gyilkosok
 200 S rablók kezén. Felség, irtózat ez,
 Mely gyors segélyt vár. Itt-amott a nép
 Zajg már, de még mi megbiztattuk a
 Királyi kegyel. Óh j jön nekünk
 – Mely igazolja biztató hitünket –
 205 Jó válasz.
 JÓZSEF
 Ugy-é? Baj ha van, segélyért
 El nkbe j tök. Hol vagytok, mid n
 Parancsainknak kell engedni? Még
 Nem láttam ennyi jámborságtokat!
 DETREK I
 Felség, e szivtelen gúny – annak ajkán,
 210 Kit l vigaszt reméltünk –
 JÓZSEF
 Mit! S te még

Vádolni mersz? – Mehettek. Majd ha láng
Boritja büszke palotáitok,
S szükségetek lesz a császárra, még
Nagyobb, mikép most: j jetek megint.
215 Mehettek.

ÖRSY *(térden)*

Óh felség! egy sz magyar,
Ki istenén kül senkinek se térdelt,
Kér, esdekel: – csak most a h magyar,
Most ne veszítsd el! – Óh keserviben
Ki tudja mit tesz! sőd, Leopold –

JÓZSEF

220 Hallgass. Ti a történetb l nagyon
Tudtok leckéket adni. – Egy id
A másnak ellensége, két hasonló
Nap nincs a történetben. – Állj föl, és

(Örsy feláll.)

225 Mehettek. Ezt vigyétek még haza:
József kegyelmes, megbocsátni kész.
De a makacsrá kérlelhetetlenül sulyt.
Kezem szelíd, baráti kézfogásban,
De vasbilincs, ha ellenkért szorít.
Mehettek. *(int.)*

GHYMES

230 Óh, király! imádkozunk
Hogy sohse j jön nálunk zordonabb
Hírnök tehozzád.

(A magyar urak meghajják magokat – el.)

JÓZSEF

Hah! mi volt e végszó?

Fenyegetés?

KAUNITZ

235 A hírharang csupán,
Mely azt jelenti, másíthatlanul,
Hogy vagy felséged, vagy Ausztria
E pillanattól fogva – veszve van!

Második szín: *Erdély szélén. Szécsy Ilona kastélya.
(A grófn szobája. Egyszerű bútorzat. Az ablaknál
imázsámoly; a kandallóban t z. – Ilona teljes
gyászban asztalnál ül. Udvarmester mellette áll.)*

UDVARMESTER

240 Kisasszonyom, hajh! várni nincs id .
Már lángban áll a két szomszéd falu,
S leölt lakókkal s-kastélyaik. –
Rajtunk a sor. S a Hóra b sz csoportja
Tréfát nem ért. Az égre kérem –

ILONA

Óh,

Szegény István, te csak menj. Régi h
Szolgánk valál; megáldjon érte az ég!
Én nem megyek.

UDVARMESTER

S én nem hagyandom el

Urn met.

ILONA

245 Azt nem engedem. Siess,
S hagyj engemet sorsomra! Életem
Nem jut kezökbe, arról biztosítlak.
Cselédeink –?

UDVARMESTER

Az udvari cselédség

– Hogy mind oláh volt, – elszökött; talán
 Hórához át. Csupán a vén Juont
 250 Látám ma is még; lenn a csür körül
 Olálkodott. – A nagysád Trézije
 – Szegényt hideg kirázta féltiben –
 A konyhapadlón ül, imádkozik s sír;
 De esküszik, hogy nagysád nélkül sem
 255 Megy innen! –
 ILONA
 A szegény jó, h leány!
 Nem, azt nem engedem. Csak érte is,
 István, neked futnod kell. Menj hamar,
 Kötözd csak össze legszükségesebb
 260 Batyútokat. Menj! Hagyj magamra, míg
 Imádkozom.
 UDVARMESTER
 Jó, elmegyek. De csak
 Közelre, itt várom meg, bármi ér. *(el.)*
 ILONA
 Jó emberek, kik még az életért
 Aggódni tudtok. Nektek az becses,
 Nekem csak a halál kívánatos!
 265 akará! – Ah! tudta-é, hogy itt
 Rejt ztem el, mint lomb alá a meg
 Sebzett madár: hogy épen így, reám
 Küldé boszúja véres eszközt?
 akará! S lehajtott fejjel én
 270 Bárdját nyugodtan várom; már el bb
 Éré csapása szívemet s mi benne
 A legmagosb oltáron állt: hazám!
 Csak sújts, er sben nem sulythatsz! – Talán
 Lesz annyi id m, amíg imádkozom.
(Imázsámolya felé megy. Az ablakon kitékint.)
 275 Hah! itt e látománnyal szembe? – Nem!
 Itt vérbe s iszonyba fül imám,
 S átokra válna!... Mit is kérjek én
 Istentül? – Életemmel kértem t,
 Nem puszta szóval; mégse' hallgatott meg.
 280 Nem fogadalmat, szívet áldozék
 Érted, hazám, az égnek! s mégis, ah,
 Üres kezekkel tére vissza hozzám
 Az áldozatnak, onnan, angyala!
 – De mégis, érte! néki tán imámra
 285 Szüksége lesz. S hazámért? – Óh, szegény
 Hazám, ha téged megválthatna egy
 Imám, ha éltem meg nem válthatott!
 Nem, nem tudok.
(Visszamegy az asztalához. Levélcsomagot vesz fel arról.)
 Ezek levélkéi!
 Csak egynehány, de, óh, mi kincs! Futó,
 290 Papírra hányt sorok: – de mélyen a
 Szívembe vésvé.
(A kandalló elébe ül s míg beszél, egyenként dobálja t zbe a leveleket.)
 Nemsokára el
 Hamvad szívem. El zzetek ti meg!
 – Te, a legels ! csak maradj utól!
 – Te, kis dalocska, melyet énekelt,
 295 S kértemre átírt! – Óh, bohó lapocska,
 Talán mosolya rád ragadt, hogy így
 Nevetsz reám? – Ah, esdekl szavak!
 Akkor se', most sem irgalmazhatok!
 – Te is! – Te is! – Ez egy maradjon itt
 300 Vánkosnak elhaló szívem, neked!

Nem, nem! ne légy elárulója! Menj!
 – Ah, mint lobognak. Aztán hamv, – egy-egy
 Kis szikra még szaladgál, mintha vissza
 Kérné az elveszett lángot, életet...
 305 Kés ! örökre elmúlt! S hamva sincs!
(Elmereng. – Juon berohan.)

JUON
 Kegyelmes asszony, fusson! itt van az
 Oláh sereg.
 ILONA
 Hogyan, Juon, te itt?
 Hiszen te is oláh vagy!
 JUON
 A' biz én,
 De a kegyelmes uraság nekem
 310 Csak uraságom. – Vén Juon, kinek
 Sok éven átal csókolá kezét:
 Megölni azt nem tudná! Énvelem
 Jól bánt az úr, a tisztartó se bántott,
 Mért bánthanám én!
 ILONA
 Menj csak, jó Juon;
 315 Én is megyek, majd.
 JUON
 Jaj, de Hóra már
 Benn a faluban, éppen erre tart
 Sergével.
 ILONA
 Úgy csak menj ki, jó Juon,
 Már készülök.
(Juon, fejrázva el.)

Hah! itt az óra hát!
 Jöjj, jó üveg: tartalmad üdv.
*(Kis üvegcsét vesz föl asztaláról. Hirtelen
 kiüriti. Künn egyre növeked zaj.)*
 Elég
 320 Volt már az élet. Óh, ne késs, halál!
(Imázsámolyára térdel.)

Isten, haragszol-é reám? szegény,
 Szegény leányra, hajh, ki nem tudá
 Mit tesz! ki önként törte meg szívét,
 Nagy díjra várva, és mit sem nyere,
*(Az imázsámoly fölébe hajolva némán imádkozik. A zajt künn egyes kiáltások szakítják meg. Dulakodás
 hallatszik. Majd sikoltás, mint mikor valakit megölnék. – Akkor Hóra, gazdagon ékített, nemzeti öltözetében és
 Szalisz félcsászári egyenruhában, rohannak be, fegyveres oláh csoport élén.)*

HÓRA
 Halálra velök! Senkit sem szabad
 Kimélni! Azt az áruló oláht,
 335 Ki még uráért esdekeln mert,
 A legmagosbik fára!
 SZALISZ
 Mégis, azt
 A mindenest addig kímélni kell,
 Míg kincseiket elé nem adja. Mert
 Fogadni mernék: arany és ezüst
 340 Mind el van ásva.
 HÓRA *(a még térdel Ilonához megy s megragadja.)*
 Föl, cudar!
 ILONA
 Ne bánts!
 Imádkozom.
 HÓRA
 Volt rá id d elég;

Nappá tev k az éjt is; templomod
 Nem oly világos a magos misén,
 345 Mint volt a környék általunk. Siess!
 Halnod kell.
 ILONA
 Arra kész vagyok. *(főáll)*
 SZALISZ
 Ni! Szép!

Ezt a lányt elkérem, Hóra. Hadd
 Legyen enyém.
 HÓRA
*El bb*enyém. Neked
 Jó azután is.
 SZALISZ *(félre)*
 A kevély oláh!
 350 De ellenkezni véle nem merek.
 ILONA
 Hiába versenyttek: kié legyek?
 Mert élve nem lesz testem egyiké is.
 Van már nekem, ki engem elvigyen,
 A jó halál!
 HÓRA
 Az is reád talál!

355 Vigyétek addig.
(Néhányan Ilonához közelednek. Günther, kezében iratot tartva magosra, j , s er vel utat törve magának.)
 GÜNTHER
 Hó! megálljatok!
 Hol Hóra!
 HÓRA
 Itt vagyok. Ki vagy? Mi kell?
 GÜNTHER *(Ilonát meglátja, örömmel)*
 Nem késtem el! Nagy ég, hálát adok!
 Jókor jövök.
 ILONA
 Szegény Günther, te vagy?
 S értem jövé! Ki küldte? József –?
 GÜNTHER
 A

360 Császár!
 NÉP
 Az Impetáru! Szetreaszke!
 HÓRA
 Ki mondja itt ki a császár nevét?
 GÜNTHER *(átadja a császár iratát)*
 Olvasd!
 HÓRA
 Mi ez?
(EloLVassa s széttépi.)
 Hazudsz! ez nem a császár
 Írása volt. *(félre)*– A lánykát nem hagyom
 S nem jó a népnek kegyelemre adni
 365 Példát. *(lenn)*Vigyétek.
 GÜNTHER
 Vakmer ! Te a
 Császár parancsát gunyolod?
 HÓRA
 Kölyök! –
 Vigyétek ezt is. Ágra véle! Majd
 Onnan vicsorgasd a fogad!
 ILONA
 Gyalázatos

370 Zsivány! A császár kézírata volt,
 Mít szertetéptél! Számot adsz ezért!

HÓRA
Hallgass –
(késével leszúrja Günthert. Az összerogy.)
Igy elhallgatsz.

ILONA
Szegény, szegény
Günther! te is veszélybe j sz. S miattam!
Miért jövé! Engem veszély nem ér.
Én boldogan látom meg a halált.
375 – Vad Hóra! nézd ez üveget. Üres!
S szívemben érzem már er s tüzét. Nincs
Rajtam hatalmad.

GÜNTHER
Hála! ég, neked,
Hogy ezt tudom! Most boldogan halok meg,
Mert a halál csak egyesít veled,
380 Kit l az élet elszakaszta! *(meghal)*

HÓRA
Óh!
Az átkozott leány! De nem hagyom
Magam kijátszni! Még szived piheg,
Még véred ég s enyém lehetsz!
(Ilonát át akarja ölelni.)

ILONA
Megállj,
Ne közelíts! *(egy oláh ijedten berohan)*

OLÁH
Jaj! domnu, a magyar
385 Világ közelget. Már itt vannak a
Falú alatt.

SZALISZ
Hah! Nagy sereg?
OLÁH
Tömérdek,
Van legalább is tizezer!
HÓRA
Nyomorult
Százat lát egy helyett! Eredj Szalisz!
Tekints körül, szedd össze népemet.
390 Mindjárt jövök.

SZALISZ *(félre)*
De én szököm, ha úgy van.
(El. Az oláh csoport nagyobb része követi.)
HÓRA *(Günther hullájára mutat)*
Vigyétek ezt is. Menjetek.
(Elviszik a testet; Hóra csak maga marad Ilonával, ki ezalatt ismét térdepl jére borult.)
Magunk
Vagyunk csak itt. Szép gerlicém, jövel!
(Ilona felugrik. Hóra er szakkal átkarolja.)
Hiába küzdesz. A galambka szárnyát
Könnyen lefogja ám a saskarom.
(Ilona küzdés közben kiragadja Hóra kését tüss je mell l, s önszívébe üti.)

ILONA
395 Késett a mérég! késed olda föl! *(lerogy.)*

HÓRA
Hah! e kevély leány.
(kívül er s zaj hallszik)
Hallga! Magyarok,
Hallom szavok!
(körülnéz)
Csak enmagam vagyok.
Hol meneküljek?
(kinyitja az ablakot)

Erre még szabad
A tér! Sajnálom e leányt! Se már
400 Kés .
(kiugrik az ablakon. Az ajtó ugyanakkor nyílik meg. Gróf Szécsy Péter, magyarok tolnak be rajta.)
ILONA
Miért nem hagynak engemet
Meghalni nyugton?
SZÉCSY
Hah! kés n jövök!
– Ilona, rám nem ismersz?
ILONA
Ah, ön az
Gróf ur?
SZÉCSY
Ne mondd így! Éltedet jövök
405 Megmenteni s ha azt már nem lehet:
Magamnak legalább – bocsánatod!
Én küldtelek e szörnyü helyre! Óh
De – reád ez iszonyú halált.
ILONA
Mért vádlod t? Hisz én mindenkinek
Már megbocsáték!
SZÉCSY
Nékem is?
ILONA
Neked
410 Még legkönnyebben, hisz te nem tudád
Mit téssz.
SZÉCSY
Szemem kinyilt azóta! Át
Láttam: mily áldozat volt, amelyet
Tevél hazánkért!
ILONA *(kezét nyújtja)*
Péter! köszönöm, hogy
415 Hazám' te is hazádnak nevezed.
Légy h fia!
SZÉCSY
Vedd arra eskümet.
ILONA
Jó. Már megyek. Isten veled. Sebem
Csöppet se fáj... Holtig szerettelek
József! Hazám! *(meghal)*
SZÉCSY
Oh elhaló ajak!
419 E két nevet hogy összekötheted!
(a halottra borul. A függöny leesik.)

ÖTÖDIK FELVONÁS

Első szín: *Magyarország. Egy megyei székvárosban.*
(*Utca, a megyeház el tt népcsoportozás. Gróf Detrek is, több nemes is nek.*)

ELS NEMES

A sorozás sehogy se megy. A tiszt
Mérgébe, majd újját harapja le;
Száznyolcvanötbe is, még egyetlen egy
Vitéze sincs beválva.

DETREK I

Ez derék.

5 S hogyan?

ELS NEMES

No hát, valamire való
Legényeink az erdőn fölülnek.
Elébe csak a csonkabonka jár.
A főispány pedig felé se megy,
Azt mondja, föl van függesztve,
10 Felsége által a megyével együtt,
S addig nem ül helyére, míg csak az
Eloszlatott megyét is össze nem
Hívják vele. Azt mondja, megye nélkül
Nincsen főispán.

DETREK I

Éljen! Örsy!

15 Ezt várta éppen.

MÁSODIK NEMES

Méltóságokat
Szintén sorozzák odafönn?

DETREK I

Minálunk

Tán jó reményben – a megyét is össze
Gyűjték. De bár herceg Galánthayt
Küldék fejünkre, megjárták velünk.
20 Megyénk, a visszanyert határozás
Jogával élve, azt határozá,
Hogy háborúra, pénzt, se katonát
Nem ad, – míg a király országgyűlést
Nem tart s azon megkoronázva nincs.

ELS NEMES

25 S mi lett belőle?

DETREK I

Szétoszlattak újra.
Mi haza mentünk – s még sincs katona.

(*Egy nemes is.*)

HARMADIK NEMES

Tudjátok, urak, mi ujság?

DETREK I

Nos?

HARMADIK NEMES

Ma jött

Ujrendelet a házadó iránt,
Amely kivételt a nemes telek
30 Részére sem tesz.

ELS NEMES

Szörnyiség!

DETREK I

De hisz

Ez régiség, nem ujság. Már talán
Két éve, hogy nyavalyganak vele,
De még olyan megyére nem találtak,
Mely a nemesség házait adó

35 És szám alá beírja.
HARMADIK NEMES
Ugy van, ugy,
De épen itt az újság; most ezért
Uj rendelet jött; s Galánthay
Herceg van abban mások' követend
Példányaul felhozva.
DETREK I
No's miért?
HARMADIK NEMES

40 Csakhogy beállott falfest legénynek.
DETREK I
Hogyan? Nem értem.
HARMADIK NEMES
Hát saját kezével
Festé a számot büszke sei
Kastély-falára föl.
ELS NEMES
Ne mondja!
HARMADIK NEMES
Olvassátok föl, odabenn.
DETREK I
Dics !

45 A büszke herceg! Ezt még sem hívém.
Miféle zaj?
(Nagy csoport j , vállaikon hozzák gróf Örsyt.)
ÖRSY
Barátim, hagyjatok.
Mebénulok! Megfulladok.
(leteszik)
EGY POLGÁR
Nekünk
Csak Örsy gróf kell, f ispányul, t
Ismerjük el. S kidobjuk a megye
Házából a kormánybiztost.
50 NÉP
Igaz.
Ki véle onnan! Éljen Örsy gróf!
ÖRSY
Barátim, e zavargás többet árt
Mint sem segít, ügyünknek. Menjetek,
Oszoljatok haza; bizzátok a
55 Hazának ügyét a kegyelmes ég
Nagy istenére.
POLGÁR
Méltóságos ur!
„Segits magadon, isten úgy segít” –
Ez régi példa!
NÉP
Nem t rünk tovább! Le
A biztosokkal.
DETREK I
Látod bátya! Itt

60 Szó nem segít. Se kérés, t relem.
Ez már az én napom! Hogy oly hamar
Megérkezék: legjobban énekem fáj.
ÖRSY
Nem még. Ghymest ma várom. Szécsyt is.
Még egy utolsó próba – igazán

65 A legutolsó – hogy mondhassuk el
Mí megtevénk mindent! S ha ez se visz
Célhoz: mi akkor hallgatunk, te tégy!
DETREK I

Jó, bátya. Megnyugszom. Ne mondja senki
Hogy Detrek i önkényt t zbe fut.
70 Csak azt ne kívánd, hogy még egyszer a
Császár elébe menjek véletek.
El nem tudom feledni gunyoló
Szavát, a multkor. Aki úgy beszélhet
A szenved khöz: annak nincs szive
75 S ha van: kegyetlen, mint a tigrisé.
Ha b sz szemét még egyszer úgy reám
Villanni látnám, nem tudom, valyon
Fékezni én is tudnám-é magam!
De mindegy! Ugyis mind sikertelen
80 Menéstek és jövéstek! Várhatok
– Én mondom ezt most – míg rám j a sor.
Kezet reá, öreg! – Halljátok ezt,
Nemesek és polgárok? T relem,
Még egy kevéssé.

NÉP

Nem t rünk tovább! Le

85 A biztosokkal!
(A nép rendetlen csoportokban a megyeház felé tolong.)
ÖRSY

Oh szegény hazám!

(Gróf Ghymes Miklós és gróf Szécsy Péter a háttérben megjelennek. A zavargás egyre tart.)

Második szín: *Bécs. A császári várpalota.*

(A második és negyedik felv. második színbeli terem. Azon külömbséggel, hogy a kandalló mellett kényelmes támlás szék áll, a beteg császár számára. – Rosenberg és Daller j nek.)

ROSENBERG

Hogy végre látunk! egy egész öröklét,
Mióta nélkülöztünk.

DALLER

Persze, te

A kabinetben, – én a harcmez n
Kerestem azt, mi céloomhoz vezet.

ROSENBERG

90 S azt el is érted. Hadnagyból –
DALLER

Maga

Nagy Józsefünk tett, s épp a harc színén
F századossá!

ROSENBERG

Szép. S hogy ment különben

A háború?

DALLER

El bb, ugyan roszul!

95 Míg Lascy, – mint a vén cigány, ki egy
Nótát feled naponta, – volt vezérünk:
Vertek szüntelen!

ROSENBERG

A szegény öreg!

Mióta hógán az a gyász esék,
Nem ismerünk rá! Kár, hogy oly nagyon
Szívére vette.

DALLER

Nem volt jobb sorunk

100 A vén Hadikkal, – Nyolcvan éves! és
Mer podágra! s slendrián! – Hiába! –
Következett! el re tolt az
Áldott id ! – E' nálunk így szokás!
De végül József, – az lángész! – belátta
105 Hogy nem megyünk így semmire; s dics n

Lemondatott Hadikkal! Laudon
 Lett a vezérünk. Attól fogva más
 Világ köszönte táborunkba. – Majd
 Kétszáz mérföldre terjed csatár-
 110 Lánckunkat összehúztuk, s egynehány
 Ponthoz szorítók. Nándor ostromát,
 A legdicsőbbet néztem végig én;
 S hogy nem henyén: mutatja homlokom.
 Dicső napok! – De félek: iszonyú
 115 Drágán fizetve!
 ROSENBERG
 Hogy-hogy?
 DALLER
 Láttad a
 Császárt, mióta visszatért?
 ROSENBERG
 Igen.
 Nos?
 DALLER
 Összetörve! Árnya önmagának!
 De nem csodálom: – annyi baj, veszély,
 Álmatlan éj, rossz ét, jó-rossz idő,
 120 Aggály, boszúság, – amit kiállt!
 – S magát kimélni? – Nincs oly százados,
 S tőrőmester, – mit! nincs a közlegény,
 Ki azt kitürte!
 ROSENBERG
 És te azt hiszed:
 Ez törte t meg? ez csak élteti.
 125 Hogy ilyesekben gyönyört talál:
 Azt én tudom csak. Más az bajja.
 DALLER
 S mi volna, ej!
 ROSENBERG
 Mi itt rág! nem a test
 Szenvedt s merült ki. Ott a szív beteg.
 De nem csodálom. Minden lépten új
 130 S új akadály; azokkal küzdeni;
 A küzdelemben egyre bukni, – és
 Nem únni meg: – a Sysiphus kövét
 S a Danaidák hordáját lehet
 Csak mérni hozzá! – Kezdet óta, én
 135 Fejrázva néztem a sok ujitást,
 Nem helyeseltam a mohó hevet,
 Mely türheterlen összedönte mindent,
 Mi útban állt. De most én mondom: ezt
 Ezt még sem érdemelte! Tíz nagy év
 140 Munkája, – semmi! Képzeld: küzdj te tíz
 Hadjáraton, hozz száz sebet haza
 S ne légy egyéb hadnagynál. –
 (Els titkárj.)
 Jó napot,
 Titkár úr! felsége tán nem is j
 Elé ma –?
 ELS TITKÁR
 Hátha itt meghalna! – Hajh,
 145 Pedig bizony beteg! De nem hiszi.
 DALLER
 Szerencse még!
 ELS TITKÁR
 Abban van élete,
 Hogy dolgozik.
 DALLER

Mig bírja!
ROSENBERG

Igazán!

Meglássa bárki: tollal a kezében
Hal meg!

ELS TITKÁR

S azonnal itt is lesz. Nehány
150 Írást szedek csak össze, mik fel l
Kérdezkedett. Bizony nem örömetst
Láthatja ket. *(Írásokat szed össze)*

(József betegesen megtörve, – Lascy vállára támaszkodva j. – Második titkár utána írásokkal. Rosenberg és Daller távozni akarnak.)

JÓZSEF

Csak maradjatok.

Daller, te vagy? Bajtárs, Belgrád alatt
Szép egy napunk volt. A jövő tavasz –
155 Ha érjük – annál szebbeket ígér még.
Ha ezredes lész csak jelentsd magad!
Jutalmat is szántam neked. – Te Lascy: –
– Előbb leülök! Ah, régen, nem ily
Puhán valék szoktatva; szalmaszék is
160 Megtette; most bágyadt, beteg vagyok. –
Te Lascy, Dallert szántam én, Eliz
Húgodnak. – Ej, ne sírj, te lágyszív!
Elmúlt, mi volt! Günthert feledni kell,
S mindent, tudod, mindent: mi véle egy
165 Korbul való! – De hol van a húgod?

LASCY

Felség, apáca lett –

JÓZSEF

Mit? Fölvevé

A fátylat? Azt nem is tudám.

LASCY

De föl!

És elhagyott örökre!

JÓZSEF

Megbocsáss,

H s Dallerem. Csak így van! Amit én
170 Terveztem: az még mind dugába dlt!
Ez is! Nyugodjék. – Titkár úr, vegyük
Írásaink! – Ma tán gyöngébb leszek,
Mintsem soká kibírjam. Csak siessünk.

ELS TITKÁR

Felség. Emitt van a tudósítás
175 Hogy Belgium nyugodt már.

JÓZSEF *(keser en)*

Az lehet!

Mindent megadtam, mit legvérmesebb
Kívánatuk kért. Visszavontam azt,
Amit tevék, mind. El, ad acta! –

ELS TITKÁR

Itt

A f vezér és Suwarow között
180 Azóta váltott két levél. Egész
Hadjáratunk elnyit az orosz
Venné magának.

JÓZSEF

Eh! Belgrád enyém,

S a Bosnya szélek. Írd meg Katalin
Cárn nek ezt: József semmit se kér,
185 Semmit sem ád. – Hogy is van az? – tudom:
„Szeg dött bér, osztott konc.” – ennyit a
Magyartul is tanultam. – A jövő

Tavasza majd meglátjuk. Háborúnk
Magát kinövi majd akkorra. – Nos?
ELS TITKÁR
190 A f vezér itt közli, pontosan,
A megapadt létszámot. A sereg
Egyharmadát veszíté; a ragály
Vivé nagyobb részt sírba.
JÓZSEF
Tedd külön;
Majd áttekintem. – Ez nem gátoland.
195 Jöv tavaszra majd újoncozunk.
Most, Magyarország, kissé lanyha volt;
Jöv re, azt remélem, csak ki fog
Pótolni némit. Folytasd.
(Észrevéve, hogy a második titkár állt az els titkár helyére.)
Vagy te? – Jó.
MÁSODIK TITKÁR
200 Felséged, a megyék, – a gabna – és
Ujoncadás miatt gy léseket
Tartván felséged engedelmib l,
Nagyobb felök, a tárgytl eltekintve
Nehéz panasszal áll el .
JÓZSEF
Tudám
205 Hogy így lesz! Ez a hála! Engedék,
Ez egyben engedék: – s ím, így fizetnek.
– Írnak?
MÁSODIK TITKÁR
Tekintse meg felséged, ím
Egész csomag felirat.
JÓZSEF
És mit irnak?
MÁSODIK TITKÁR
210 Egy rész a régi dalt, az annyiszor
Lantoltat! – elvett alkotmány, típort
Nemzeti nyelv, sértett nemes-jogok,
S a többir l. Felséged ismeri –
JÓZSEF
Csak igen is jól. Nincs egyéb?
MÁSODIK TITKÁR
Emitt
215 Egy gúnyirat, mely vakmer n veszi
A háborút, s fölséged célzatit
Sért s a vérig metsz kés alá.
JÓZSEF
Ha! Mit beszél?
MÁSODIK TITKÁR
Hogy háborúnk mer
Haszontalan, s legjobb esetben is,
Több veszteség, mint nyerhetünk vele.
Hogy a törökt l elzsarolt, kiélt
220 Szerb, s Bosnya földért inséget, ragályt,
Sz kölködést és döghalált hozunk
Külömben is két roszt termésü év
Alatt nyög egyébb országainkra.
JÓZSEF
– Azt mondja? Hajh! hát így veszik fel k?
MÁSODIK TITKÁR
225 S t, többre megy: „Talán ez ép a cél”
– Ugy mond merészen itt: „Nem bírva már
A magyarokkal, elcsigázni, és
Úgy kényszeríttni megadásra ket.
Ha Hóra nem segite, majd segít

230 Ez a nagyobb érvágás!" – így beszél.
 JÓZSEF
 Hah! Óra! Mindég e szörnyü nevet
 Kell hallanom. Setét vért l csepeg,
 Sok ezrek vérit l: közöttük
 Egy piros sugár, világos mint a hajnal,
 235 Az Ilonáé! Jaj nekem! Saját
 B nöm halála! A tömeg kezét
 – E durva bárdot – emelém föl, azt
 Hivém, mi balgán, hogy bírok vele;
 De ott zuhant le, hol nem akarám,
 240 S azt zuzta szét, akit szerettem! Óh!
 Irtóztatón bűnhődöm; hisz ott is
 Hol ártatlan vagyok, kísér e b n
 Árnyéka. – Foltját el nem moshatom:
 Mert bár kegyetlenül törettem a
 245 Kerékbe Hórát: vád s gyanú alól
 Nem old föl az...
(mintegy fölriadva)
 Ha! mit beszélek. Add
 Az iratot. Hadd lám. – A nyomoruk!
 MÁSODIK TITKÁR
 Ez a szabad sajtó gyümölcse!
 JÓZSEF
 Hallgass!
 Firkáljanak csak! Az nekem nem árt.
 250 Más, azt remélem, a közvélemény
 E háborúról!
 MÁSODIK TITKÁR
 Felség, fájdalom,
 Nem azt mutatják e föliratok!
 Legtöbb megyébül ép e vád esik
 Felséged célzatára. Mindenik
 255 A háborút haszontalan, – ha nem
 Vészesnek írja; s a kivítt sikert
 Hiú csalétek és maszlag gyanánt
 Nézik.
 JÓZSEF
 Mi sz k keblük! mi sz k agyuk!
 k koronájuk szent jogát, szünetlen
 260 Pengetve hordják ajkukon. S mid n
 E koronám jogáért Bosnya, Szerb
 Országban én kardot vonok, s igényt
 Formálok ép magyar szent koronám
 E jogcíméhez: nem tetszik nekik!
 265 Nem esküvének-e meg seim,
 Hogy visszafoglalandják a magyar
 Korona tartományit? S k szünetlen
 Nem sürgetének-é letennem ezt
 Az esküt? – És ha esküvés ne'k l
 270 Aként teszek, mint sok nem, esküvel:
 k zúgolódnak! Szóval, óh igen!
 Szeretnek k szent koronát, hazát,
 Meg sjogot! – de hogyha áldozat,
 Pénz, vér kell érte: – nem tetszik nekik!
 LASCY
 275 Felség, igaztalan léssz: csöndesülj!
 JÓZSEF
 Nem! Visszairtok: hogyha a megyék
 Így visszaéltek célzatinkkal, – el-
 Oszlatjuk újra. S mint ez évben, úgy
 Szedünk ujoncot és élelmiszert.
 280 Ird ezt, s azonnal.

(els titkárhoz:) – Ment-é rendelet
 Amint parancsolám: a hiteles
 Helyek megszüntetése, és telek-
 Könyvek fel l? Megirtad-é, miképp
 El dbe adtam, minden érveim'
 285 És célzatom?
 ELS TITKÁR
 Felséges úr, emitt
 A teljes ügymenet. De –
 JÓZSEF
 Mit? Talán
 Fönnakadás van ebben is? Hisz ez
 Nem ütközik közjogba! Célszer
 Voltát belátja még a gyermek is.
 ELS TITKÁR
 290 Itt a nemesség fölírása, mit
 Kisbirtokos részről is számtalan
 Sok irt alá.
 JÓZSEF
 S miért?
 ELS TITKÁR
 Birtokjoguk
 S okmányaik veszélyes bolygatását
 Látják a rendeletben.
 JÓZSEF
 Majd utóbb
 295 Megismerendik s megnyugosznak.
 ELS TITKÁR
 Itt
 Nyolc káptalan s a premontrei rend
 Tiltakozása, oly sok százados
 Joguknak érdekében. –
 JÓZSEF
 Vártam e
 300 Papoktul és csak meg sem ütközöm.
 Nem is adok rá semmit.
 ELS TITKÁR
 Itt –
 JÓZSEF
 Mi még?
 ELS TITKÁR
 Itt még a Hétszemély Törvényszék
 Alázatos fölterjesztése, mely
 Szerint: e fölséges rendelkezést
 Jobbnak találták, – a közhangulat
 305 Miatt – eladdig fölfüggeszteni,
 Míg véleményöket fel le, a
 Felség kihallgatandja.
 JÓZSEF
 T lük ezt!
 Mily vakmer ség!
(Kaunitz sietve j , kezében írományokkal.)
 KAUNITZ
 Felség, nem szives
 310 Fülekre számított hír, amelyet
 Hozok.
 JÓZSEF
 Se baj! a többit l nem üt
 El így! Mi az?
 KAUNITZ
 Felséged izgatott.
 JÓZSEF
 Mint rendesen: nem inkább. – Szólj, mi az?

(Guarin j .)

GUARIN

Ah, ah! megint dologban! Megbocsát
Felséged! Ez tilalmam ellen, - és
315 Önn' drága élte ellen van.

JÓZSEF

Ne bánts;

Ne, jó Guarin. Tudod, hogy engemet
A munka éltet. Tétlenség, halál:
El ttem egy! Szólj, Kaunitz!

GUARIN

Mir l

320 Van szó? Egy kellemes hír? Azt szabad!
Az gyógyszerül lesz a beteg kedélynek.

KAUNITZ

De fájdalom, hogy épp ellenkez .

GUARIN

Pokolba véle. Felséged magát
Mért háboritná azzal?

JÓZSEF

Akarok

325 Megtudni mindent. Míg császár vagyok:
Titkolni t lem semmit sem szabad.
– Miféle iratok? Nem szólsz? – Kaunitz,
Ne ingerelj!

(Kaunitz kérd leg tekint az orvosra.)

GUARIN *(vállat vonít)*

Tessék, kegyelmes úr.

KAUNITZ

330 Felség! kilenc megyében megtagadva
A hódolat. Tettleg szegülnek ellent,
Nyílt lázadással. Elfoglalva már
A megyeházak; – a császári biztos
El zve, – a pecsét kezökben, – és
Tisztújítás megtartva.

JÓZSEF

Jaj! szívem –

(melléhez kap, székében ájulva esik hátra.)

GUARIN

Mondtam! – Elájult!

(körüle sürgöl dnek.)

KAUNITZ *(magában)*

Prófétának, óh,

335 Mért kelle lennem! – – vagy Ausztria!
, !

GUARIN

Magához tér. – Felséges úr,
Mit érez itt – ?

JÓZSEF

Mit érezek? – Pokolt!

340 Az angyalok bukását! A nemes
Szándék egéb l félreismerés
Poklába! – Hah! Ez is már Belgium
Útjára lépett. – Kaunitz, van-é egyéb?

KAUNITZ

Nincs, – semmi sincs, felséges ur –

JÓZSEF

Hazudsz

Te most? – de szólj bátran, hisz átesém
Immár a válság percein. – Mi még?

KAUNITZ

345 Felség, csak –

JÓZSEF

Ej, téged se láttalak
 Habozni még! Én adjak, a beteg,
 Példát neked! – Szólj!
 KAUNITZ
 A magyar urak –
 JÓZSEF
 Megint?
 KAUNITZ
 Esengni jöttek.
 JÓZSEF
 k? esengni?
 Nincs arra szükség, – hisz parancsolás
 350 Most már a tisztök.
 KAUNITZ
 Ép azért jön ily
 Népes követség, hogy felségedet
 Atyai szíve gyöngé oldalán
 Birják reá: ne kényszerítse népét
 A lázadásra, melyt l idegen
 355 Még s visszaborzad h szívek; legyen
 Irgalmas és hallgassa meg.
 JÓZSEF
 Tehát
 Népes követség? Azt mondád?
 KAUNITZ
 Igen.
 Százötvenen vannak, felséges úr.
 Három, megyéenként.
 GUARIN
 Azt nem engedem!
 360 Ily zaj, ily izgatottság – megöl je
 Lehetne.
 JÓZSEF
 Annyian! – Tehát egész
 Országom egyaránt – s így érez? Óh,
 A Szécsy hullájánál azt hívém: a
 Végs magyar! – De látom, a magyar,
 365 – Mig egy marad bel le – nem szünik
 Jogát keresni rajtam. – Óh, szívem,
 Szívem! kemény próbán vagy! Isten, ember
 Nem várja t led, hogy még gy zni tudj.
 Vagy gy zz, de gy zd magad' meg! – Menjetek:
 370 Mindannyiat most nem fogadhatom,
 De küldjete be hármat: meg fogom
 Hallgatni úgy. *(Kaunitz el.)*
 Ti meg vonuljatok
 Mind félre; – csak Guarinnal akarok
 Beszélni!
(Guarinnon kívül mind a háttérbe vonulnak.)
 GUARIN
 Felség –
 JÓZSEF
 Röviden, Guarin.
 375 Igérd s fogadd föl: hogy mit kérdezek,
 szinte választ adsz reá.
 GUARIN
 Ha csak
 Tudok.
 JÓZSEF
 Amit tudsz. Esküdjél reá!
 GUARIN
 Felség –
 JÓZSEF

Tehát halld: meddig élhetek?
 Nem szólsz? – Egy évig? – Azt sem? A tavaszt
 380 Megérem-é? – Guarin, te sírsz? – Nemes
 Barátom, értem. Megvan válaszod!
 Annyit se hát? Nem biztos egy napom?
 GUARIN
 Felség, egy ily roham, mint az iménti –
 JÓZSEF
 S pedig hasonló vár reám.
 GUARIN *(térdén)*
 Ne! óh,
 385 Felséges úr! Ne! Mért e küzdelem,
 Mely célra nem, – csak a sirhoz vezet?
 JÓZSEF
 Igaz! s ha messze már a sincs: – miért!
 Kelj föl, Guarin; te gy ztél meg: – miért!
 – Titkár. *(Titkár el re j .)*
 Míg k beszélni fognak, – ah
 390 Ugyis tudom, mit! – addig írd te meg:
 Hogy visszahúzóok mindent; - érted-é;
 Mindent! amit tiz év alatt tevék!
 Csupán a „T relem –” s jobbágyaik
 Szabad költözése , – e kett maradjon.
 395 Tán Magyarország s-törvényivel
 Csak összeférhet *ennyi* emberiség!
 Írd meg: szivem csak jót kívánt nekik,
 De k nem érték tiszta célzatim!
 Legyen, miképp akarták. J ni fog,
 400 Mert j ni kell, a boldogabb id ,
 Mid n az ember ember lesz; jogát
 El nem homályosítja a jog gyanánt
 Árult kiváltság! Akkor, mit ma el-
 Dobnak: magok teendik. József akkor
 405 Rég porladoz már sei között –
 De lelke égbül majd lenéz, mosolyg,
 S megáldja ket! – Áldja mostan is.
 – Írd meg. – Te másik!
(Második titkár el re j .)
 Írd. A koronát
 Ismét kezökbe tészem. Ezzel is
 410 Megnyugtatók’ célzom. Addig is, míg
 Jöv tavasszal, elhatározott
 Szándékom azt fejemre tenni; és
 Királyi esküvel pecsételendem
 Törvényük’, alkotmányukat. Csak írd.
*(Az ajtó kéttelé nyílik. Kaunitz, utána Ghymes gróf, Örsy gróf s egy harmadik magyar f úr belépnek. Az ajtó
 nyitva marad s a magyar követség nagy számú tagjait engedi látni.)*
 KAUNITZ
 415 Felséges úr. Ghymes gróf –
 JÓZSEF
 Ismerem.
 KAUNITZ
 Lesz a követség szószólója. Kinn
 Maradt, – felségedet kimélni vágyván –
 A többi.
 JÓZSEF
 Jól van. Megbocsássatok,
 Beteg vagyok. De hallom. Szóljatok.
 GHYMES
 420 Felséges úr. Fájdalmasan jövünk,
 Mert gyász s szorongás, ami kényszerít
 Szólnunk. – Az ország annyi bú alatt
 Leverve, most a hosszas háboru

425 Költségit l sanyarva, szent jogát
 Folyvást siratva, nélkülözve, – már
 Türelme véghatáraiig jutott.
 S bár a királynak szent személye által
 Mély hódolatra készítve, másfel l
 Törvényihez törhetlenül, hiven:
 430 Tíz évi hasztalan próbák után
 Esengve kéri, si jog szerint
 Birhatni alkotmánya üdveit.
 Mert azt is a felségnek tudnia kell,
 Hogy már az örvény szélihez jutánk
 435 S szédelegve néz szemünk belé. Csak egy kéz
 Ránthatja vissza onnan a magyart,
 És véle, felség, si trónodat,
 Egy kéz: – a felséged keze. Óh, nyújtsd ki azt,
 Felsőes úr! *(elhallgat. Szünet.)*
 JÓZSEF *(els titkárhoz:)*
 Megirtad?
(Átveszi a kész iratot.)
 Óh, saját
 440 Halálitéletem! – Óh, hát ezért
 Éltem, viraszték, küszködém! Tíz év
 Munkája – s egy lehellet fújja el!
 Saját lehem! – Szerelmem, oh, ezért
 Áldoztalak föl? Ilonám az égb l
 445 Látsz-e reám? Nézd, Józsefed magát
 Áldozza fel, mint téged áldozott, –
 Őli meg, amint téged megölt!
 Mindezt a népei javára. Oh,
 Hálátlanok! – Lángolsz szegény szívem?
 450 Mindjárt letépem kötelékedet.
(aláírja)
 Megvan. Jöhetsz, halál.
(Második titkárhoz:)
 Készen vagy-é?
(Azt is aláírja, s kezébe fogja mindkett t. Ghymeshez.)
 Itt válaszom. Vidd. Olvassátok el.
 A koronát vigyétek. Átadom.
 Mondjátok otthon: József szeretett
 455 Végperceig.
 GHYMES *(A császár kezét megragadni akarva.)*Felsőes!
 JÓZSEF
 Hagyd el, ne bánts!
 E kézre annyi átkot szórtatok,
 Hogy már nem is fér áldásotok reá!
 – Mégis, jövel: fogd e hideg kezét:
 A szív meleg volt mindig. Áldva mondok
 460 Végbúcsút magyarimnak. Vidd nekik
 Megtört szívem szerelmét.
*(Ghymes megcsókolja a császár kezét, s indul. –
 Akkor József, mint kinek valami hirtelen jutott
 eszébe, hirtelen visszaintí t, egyszersmind a
 többieknek int, kik félrevonulnak.)*
 Csak jövel,
 Add kezedet. Még egy bocsánatot
 Kell t led esdenem.
 GHYMES
 Felsőes úr! –
 JÓZSEF
 Igen. Te voltál, Szécsy Ilona
 465 Atyai szívü bátyja? Tudd meg, én
 Öltem meg t. Pedig hogy' szeretém!
 De jobban nála – százszor jobban, ah –

Ez álmokat. S szívét feláldozám!
 A tiszta gyémántot izzó tűzön
 470 Elpárologtatám s árán e szép, de
 Tűn szívárvány csalképét vevém!
 tiszta volt – s meg kelle halnia!
 tiszta volt! ez egy szó nyomta még
 A szívemet. Bocsáss meg! – Most nyugodtan
 475 Meghalhatok... Menj!
(Ghymes két társával el. Az ajtó bezárul.)
 J jetek! – Guarin,
 Adj csöppjeidb l – Hah, mi lárma?
(kiáltás künn: Éljen a császár!)

Menj!

Menj! kérd meg ket, ne gunyoljanak.
(els titkár el)
 Hisz meghalok! – Jó Lascy, jer közelb.
 Fogd meg kezem. Mit érepsz? ujjaim
 480 Kissé meredtek. Nem bírnák talán
 Megfogni már a kardot. Csak szorítsd,
 Bátran szorítsd; nem viszonozza bár
 A szorításod! Ím, e kézfogás
 H sergemé! Add át áldásomat,
 485 A legnagyobbtól – legkisebbikig!
 Laudon, – és a közlegény! – Ne sírj,
 Jó Lascy! Nem halok meg; én örök
 Életre számítok.
 GUARIN
 Felséged így ki-
 Fárasztja mellét.
 JÓZSEF
 Már úgy sem veszem
 490 Hasznát tovább. – Kaunitz, politikád
 Most igazolva! Te s anyám, együtt
 Egy cél, s nyomon menétek. „Csöppre csöpp,
 – Így szóltatok, – követ váj.” És igaz.
 De jöszte csak; sugjam füledbe, hogy
 495 Politikáddal én még sem cserélek;
 S bukásomat se szégyelem. Csalástól
 A lelkeim tiszta. Titkos célzatok
 Nem éltek abban. Nyiltan estem el
 Népeim javáért. Ujra kezdve, – ez voln’
 500 Irányom újra! tán nem oly mohón;
 Tanácsot értve tán, er szakot
 Kerülve, mert az célra nem vezet,
 S csak visszatorlást szül... De végre is ez!
 Én nem cserélek, most se, senkivel;
 505 Eszméim élnek; – századév, amíg
 Érvényre jutnak. Megtisztulva, mert
 Sokat hibáztam, vétkezém. Talán
 Kiengesztelve bennök, amit én
 Nem bírtam egyeztetni: – nemzetek
 510 S emberiség joga; most ismerem,
 Hogy mindkett szent; s egyoldalú
 Volt harcom, ezt amannak szembetéve;
 Ezért bukom; nem mert gonosz valék,
 Csak mert a jót, nem jól akartam. Az,
 515 Mi céljaimnak magva volt: megél,
 S kihajt, – gyümölcsét meghozandja még.
 Most várni is tudok, – van már id m!
 Hisz: századév, – egy Józsefnek mi az!
 Ki örök életet kér: a jelen
 520 Azt nem szoritja. – Jaj, szívem... de mégis,
 Mégis szorit! – Adj egy csöppet, Guarin! –

Ha meghalok: szeretném, sírkövemre
Írjátok ezt: „Itt nyugszik egy nemes
Szándéku fejedelem, ki céljai
525 Hajótörését látta, – és együtt
Vesztett velök.” – Ne sírjatok! Ti tán
Azt véltétek, a költő igazat
Mondott? – „a trónról rettent lelépni
A sírba.” – Óh, könny nekem. Mi jó
530 Lesz ott nyugonni! – Ah, Guarin, segíts.
Ne! mért segítnél? Jobb pihenni, az
Ilona keblén! – Hagyjatok! megyek –

(meghal)

GUARIN

Meghalt.

KAUNITZ

E szív, mely oly magosra tört,
Megtörve most! – Örök törvény, igaz,
535 S könyörtelen vagy!

LASCY *(a halott kezére borul)*

Édes, jó uram!

(Csoportozás. A függöny legördül.)